

Afstudeerscriptie

Rechtsbijstand bij het politiële verdachtenverhoor

Onderzoek naar aanbevelingen om de huidige praktijksituatie van het verdachtenverhoor binnen de afdeling TGO in overeenstemming te brengen met de Salduz uitspraak van het EHRM, de daaropvolgende Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor en het op die aanwijzing voortbouwende wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor.

Oosterhout, mei 2013

Auteur:	Daniëlle de Vos
Studentnummer:	2029566
Afstudeerperiode:	Februari 2013 - Mei 2013
Organisatie:	Politie Zeeland en West-Brabant Afdeling TGO te Oosterhout
Afstudeermentor:	Dhr. T. Martens
Opleiding:	Juridische Hogeschool Avans-Fontys
Locatie:	Tilburg
Eerste afstudeerdocent:	Dhr. C.P. de Jong
Tweede afstudeerdocent:	Mevr. P. Peters

Afstudeerscriptie

Rechtsbijstand bij het politiële verdachtenverhoor

Onderzoek naar aanbevelingen om de huidige praktijksituatie van het verdachtenverhoor binnen de afdeling TGO in overeenstemming te brengen met de Salduz uitspraak van het EHRM, de daaropvolgende Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor en het op die aanwijzing voortbouwende wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor.

Oosterhout, mei 2013

Auteur:	Daniëlle de Vos
Studentnummer:	2029566
Afstudeerperiode:	Februari 2013 - Mei 2013
Organisatie:	Politie Zeeland en West-Brabant Afdeling TGO te Oosterhout
Afstudeermentor:	Dhr. T. Martens
Opleiding:	Juridische Hogeschool Avans-Fontys
Locatie:	Tilburg
Eerste afstudeerdocent:	Dhr. C.P. de Jong
Tweede afstudeerdocent:	Mevr. P. Peters

Voorwoord

Deze scriptie is geschreven in het kader van het afronden van de opleiding HBO-Rechten aan de Juridische Hogeschool Avans-Fontys te Tilburg. De scriptie is het resultaat van vier maanden onderzoek bij de politie Zeeland en West-Brabant. De unit TGO in Oosterhout heeft mij de opdracht gegeven onderzoek te doen naar de huidige praktijksituatie van het verdachtenverhoor. De organisatie wil weten welke onderdelen van het verhoor aanpassingen behoeven naar aanleiding van de Salduz uitspraak van het EHRM, de daarop volgende jurisprudentie en het op die jurisprudentie voortbouwende wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor.

Om dit onderzoek tot een goed einde te kunnen brengen heb ik steun gekregen van diverse personen en bij deze wil ik graag diegenen bedanken. Allereerst wil ik Toine Martens, mijn stagementor, bedanken. Zonder hem zou een stage binnen de unit TGO niet mogelijk zijn geweest. Ondanks zijn drukke planning stond hij altijd klaar voor het beantwoorden van mijn vragen. Daarnaast wil ik Kees de Jong, mijn stagedocent, bedanken voor zijn begeleiding, feedback en steun tijdens het onderzoek. Hij gaf mij de bevestiging die ik nodig had als ik er even doorheen zat en door zijn deskundige visie heb ik deze scriptie tot een hoger niveau kunnen tillen.

Ik wil tevens de medewerkers van de unit TGO te Oosterhout bedanken. Ik kon hen altijd benaderen met vragen en zij toonden vaak belangstelling in mij en mijn onderzoek. Daarnaast zorgden zij voor gezelligheid, wat ik erg belangrijk vond tijdens deze stressvolle periode. In het bijzonder wil ik Bart Baelemans en Ruud Kraaijo bedanken voor hun fijne medewerking tijdens de interviews.

Tot slot wil ik mijn ouders, vriend en vriendinnen bedanken voor hun steun, support en het vertrouwen in een goede afloop. Zij moedigden mij aan op de momenten dat ik het niet meer zag zitten in deze drukke periode.

Voor nu rest mij niets anders dan u veel leesplezier toe te wensen bij het lezen van deze scriptie.

Daniëlle de Vos

Oosterhout, mei 2013.

Inhoudsopgave

Samenvatting

H1	Inleiding	7
1.1	Probleembeschrijving	7
1.2	Centrale vraag	8
1.3	Deelvragen	8
1.4	Doelstelling	8
1.5	Globale onderzoeksopzet	9
1.6	Omschrijving afstudeeradres	10
1.7	Opbouw van de scriptie	10
1.8	Afkortingenlijst	11
H2	Werkwijze verdachtenverhoor binnen de unit TGO	12
2.1	Vorbereiding van het verdachtenverhoor	12
2.1.1	Bewijsmatrix	12
2.1.2	Verhoorplan	13
2.2	Formaliteiten omtrent het verdachtenverhoor	13
2.3	Uitvoering van het verdachtenverhoor	14
2.3.1	Directe stapelmethode	15
2.3.2	Standaard verhoorstrategie	15
2.3.3	Vraag- en antwoordmethode	16
2.4	Afsluiting van het verdachtenverhoor	16
2.5	Conclusie	17
H3	Juridische achtergrond van het verdachtenverhoor	18
3.1	Nationale wet- en regelgeving	18
3.1.1	Recht op rechtsbijstand	18
3.1.2	Pressieverbod	19
3.1.3	Zwijgrecht	20
3.2	Internationale wet- en regelgeving	20
3.2.1	Recht op rechtsbijstand	20
3.2.2	Onschuldpresumptie	21
3.2.3	Verbod op foltering	22
3.3	Conclusie	
H4	Uitspraken van het EHRM in het kader van het verdachtenverhoor	23
4.1	Salduz-arrest	23
4.1.1	Casus	23
4.1.2	Oordeel van het Europese Hof	24
4.2	Panovits-arrest	25
4.2.1	Casus	25
4.2.2	Oordeel van het Europese Hof	25
4.3	Brusco-arrest	26
4.3.1	Casus	26
4.3.2	Oordeel van het Europese Hof	26
4.4	Hoge Raad	27
4.5	Conclusie	28

H5	Gevolgen van de EHRM-uitspraken voor het Nederlandse Strafprocesrecht	29
5.1	Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor	29
5.1.1	Categorisering strafbare feiten	30
5.1.2	Consultatiebijstand voorafgaand aan het verhoor	30
5.2	Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren	31
5.3	Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor	32
5.3.1	Doel van het wetsvoorstel	32
5.3.2	Toekomstige wet- en regelgeving	33
5.4	Conclusie	34
H6	Toetsing van de huidige praktijksituatie van het verdachtenverhoor aan de toekomstige wet- en regelgeving	36
6.1	Inleiding	36
6.2	Consultatiebijstand voorafgaand aan het verdachtenverhoor	36
6.3	Rechtsbijstand tijdens het verdachtenverhoor	37
6.3.1	Algemene indruk van de aanwezigheid van de raadsman	37
6.3.2	Invloed van de raadsman op het verdachtenverhoor	38
6.4	Auditieve en audiovisuele registratie van het verdachtenverhoor	39
6.5	Conclusie	40
H7	Conclusie en aanbevelingen	41
7.1	Conclusies	41
7.1.1	Juridische achtergrond van het verdachtenverhoor	41
7.1.2	Werkwijze verdachtenverhoor in de praktijk	42
7.1.3	Eindconclusie	43
7.2	Aanbevelingen	44

Evaluatie

Bronnenlijst

Bijlagen

Bijlage I	Belangrijke wetsartikelen WvSv en EVRM
Bijlage II	Belangrijke wetsartikelen uit wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor
Bijlage III	Interview met de tactisch coördinator afdeling TGO
Bijlage IV	Interview met de Verhoorcoach

Samenvatting

De Nederlandse strafrechtspleging met betrekking tot de rechtsbijstand bij het verdachtenverhoor is sinds de uitspraak van het EHRM inzake Salduz in ontwikkeling. Naar aanleiding van deze uitspraak en de uitspraken die daarop volgden, heeft de Hoge Raad bepaald dat minderjarige verdachten voorafgaand en tijdens het verhoor het recht op bijstand hebben. Het gevolg hiervan was dat op 1 april 2010 de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor in werking is getreden. In 2010 is tevens in het kader van de waarheidsvinding bepaald dat het tijdens het verdachtenverhoor wenselijk is dat verhoren auditief en/of audiovisueel opgenomen worden. Voor deze registratie was een landelijke aanpak vereist, waardoor op 1 september 2010 de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangever, getuigen en verdachten in werking is getreden. Uit de uitspraken van het EHRM volgde echter niet duidelijk of het recht op bijstand tijdens het verhoor ook aan meerderjarige verdachten toekwam. In oktober 2010 heeft het EHRM hier in de zaak Brusco tegen Frankrijk duidelijkheid over gegeven. Het recht op bijstand tijdens het verdachtenverhoor moet ook voor meerderjarige verdachten gewaarborgd worden. Om dit recht in Nederland te realiseren, moesten de praktijk en de wetgeving in overeenstemming met de rechtspraak van het EHRM worden gebracht. Om dit te bewerkstelligen, is het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor ingediend.

Het doel van dit onderzoek is antwoord geven op de vraag welke onderdelen van het bestaande verdachtenverhoor door de unit TGO aanpassingen behoeven naar aanleiding van de uitspraak van het EHRM inzake Salduz, de daarop volgende jurisprudentie en het op die jurisprudentie voortbouwende wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor. Uit het praktijkonderzoek is naar voren gekomen dat de huidige werkwijze van het verdachtenverhoor van de unit TGO conform de regels uit bovennoemde aanwijzingen is. Aan verdachten wordt de mogelijkheid geboden om voorafgaand aan het verhoor maximaal dertig minuten met een raadsman te consulteren. Hierdoor kan hij voor aanvang van zijn verhoor een procespositie bepalen en is hij op de hoogte van de consequenties van zijn verklaring. Ook worden alle verhoren van de unit TGO auditief, en soms ook audiovisueel, geregistreerd. Van deze registratie wordt tevens een mededeling aan de verdachte gedaan. Uit interviews blijkt dat verhoorders geen problemen hebben met het nieuwe consultatierecht van de verdachte en dat dit weinig invloed op de verloop van het verhoor heeft. In de praktijk blijkt dat verdachten hierdoor sneller een beroep op hun zwijgrecht doen, maar dat verdachten het niet lang volhouden om te blijven zwijgen. Daarnaast ervaren zij de registratie van het verhoor als positief. Hierdoor is de rechtmatigheid van het verhoor achteraf beter te controleren en hebben zij bewijs indien deze rechtmatigheid ter terechtzitting door de raadsman van de verdachte wordt betwist.

Binnen de huidige werkwijze van de unit TGO wordt het recht van de verdachte om tijdens het verhoor te kunnen genieten van rechtsbijstand, welke een wettelijke grondslag heeft in het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor, niet voldoende gewaarborgd. Slechts in specifieke gevallen, bijvoorbeeld wanneer de verdachte een zware persoonlijkheidsstoornis heeft, wordt een raadsman tot het verhoor toegelaten. Het is denkbaar dat de verdachte vaker een beroep op de aanwezigheid van een raadsman zal doen op het moment dat het wetsvoorstel in werking is getreden. Uit het praktijkonderzoek blijkt dat onervaren verhoorders onder de indruk kunnen zijn van deze aanwezigheid, wat vervolgens effect heeft op het verloop van het verhoor. Het is een aanbeveling voor de unit TGO van de politie Zeeland en West-Brabant om een pilot op te starten waarin er standaard een raadsman bij het verhoor aanwezig is. Zo kunnen verhoorders ervaring opdoen en wordt het verhoor niet (negatief) beïnvloed indien het wetsvoorstel in werking treedt. Ook moeten zij met deze aanwezigheid rekening houden met het voorbereidend onderzoek. Als een verdachte het volhoudt om te blijven zwijgen, bestaat de kans dat het verdachtenverhoor minder belangrijk in het opsporingsonderzoek wordt waardoor zij langer moeten doorrechercheren.

H1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de aanleiding van het probleem beschreven en hieruit worden de centrale vraag, de deelvragen en een doelstelling geformuleerd. Daarnaast wordt de opzet van het onderzoek besproken evenals de afstudeerorganisatie en de opbouw van het rapport.

1.1 Probleembeschrijving

Aan de politie is een aantal bevoegdheden toegekend waardoor zij kan achterhalen hoe een strafbaar feit is gepleegd en door wie dit is gedaan. Het verdachtenverhoor is hier, in het kader van de waarheidsvinding, een belangrijk onderdeel van. Vanaf het moment dat het Wetboek van Strafvordering (hierna: WvSv) in werking is getreden, vindt het eerste verdachtenverhoor zonder bijstand van een raadsman plaats. De vraag of een raadsman wel of niet moet worden toegelaten tot dit verdachtenverhoor, is echter decennia lang een discussiepunt. Dankzij uitspraken van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) en aanpassingen in de Nederlandse wetgeving naar aanleiding van deze uitspraken, is er meer duidelijkheid gekomen omtrent de toegang van de raadsman tot het verdachtenverhoor.

Het Europese Hof heeft in 2008 in een aantal uitspraken, met name de uitspraken inzake Salduz¹ en Panovits², geoordeeld dat het recht op een eerlijk proces was geschonden. De reden hiervoor was dat beide verdachten tijdens het politieke verhoor verstroken waren van rechtsbijstand, terwijl de daar afgelegde en later ingetrokken verklaringen wel door de rechter als belastend bewijs werden gebruikt. Dat was volgens het Europese Hof in strijd met het recht op een eerlijk proces, zoals dat is verwoord in artikel 6 van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna: EVRM).³ Dit zijn weliswaar geen zaken die betrekking hebben op Nederland, maar de uitspraak in deze zaken is voor Nederland wel van groot belang. De Nederlandse rechter mag zowel geschreven als ongeschreven internationaal recht toepassen. Deze internationale bepalingen hebben volgens de Nederlandse Grondwet een rechtstreekse werking.⁴

Het gevolg van deze uitspraken was dat het recht op een eerlijk proces in een ander daglicht kwam te staan. Het Europese Hof heeft door middel van deze uitspraken vastgesteld dat het voor een eerlijke behandeling vereist is dat de rechten van de verdachte tijdens de gehele procedure geëerbiedigd moeten worden, dus ook tijdens het vooronderzoek. Deze nieuwe uitleg van het recht op een eerlijk proces heeft voor veranderingen in de Nederlandse strafrechtspleging gezorgd. Doordat het Europese Hof heeft bepaald dat aangehouden verdachten voorafgaand aan het verhoor bijstand moeten kunnen genieten van een raadsman, is met ingang van 1 april 2010 is de 'Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor'⁵ in werking getreden. In deze aanwijzing wordt nader invulling gegeven aan de wijziging van het Nederlandse strafprocesrecht.

De Salduz jurisprudentie en de daarop volgende ontwikkelingen hebben een zodanige wijziging in de praktijk van de strafrechtspleging in gang gezet, dat deze onomkeerbaar is geworden.⁶ Door voornoemde ontwikkelingen is de huidige strafrechtpraktijk inmiddels zodanig ingericht dat verdachten voorafgaand aan het verhoor consultatie kunnen genieten van een raadsman.⁷ De huidige wetgeving voorziet nog niet in de aanwezigheid van een

¹ EHRM, 27 november 2008, 36391/02.

² EHRM, 11 december 2008, 4268/04.

³ Art. 6 lid 3 onder c EVRM.

⁴ Art. 93 en 94 Grondwet.

⁵ Publicatie in Staatcourant 2010, nr. 4003 onder registratienummer 2010 A007.

⁶ MvT wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor, p. 5.

⁷ Dit onderdeel zal nader besproken worden in hoofdstuk 3.

raadsman tijdens het verdachtenverhoor. Op basis van de aanwijzing is daarom een wetsvoorstel gemaakt, de Wet raadsman en politieverhoor. Het wetsvoorstel strekt ertoe regelingen in het WvSv op te nemen omtrent het verlenen van rechtsbijstand tijdens het verhoor. Deze regelingen betreffen tevens de waarborgen waarmee de eerste verklaring van de verdachte worden omgeven. Dit is belangrijk, omdat deze verklaring vaak cruciaal is voor de bewijsvoering.⁸ Hierdoor is het voor de verdachte wenselijk dat hij voorafgaand aan het verhoor zijn proceshouding kan bepalen met zijn raadsman. Op het moment dat het wetsvoorstel in werking treedt, en de raadsman tot de eerste fase van het opsporingsonderzoek wordt toegelaten, zal de politie wellicht anders te werk moeten gaan. De unit Team Grootschalige Opsporing (hierna: TGO) van de politie Zeeland en West-Brabant wil weten welke onderdelen van de bestaande verhoorpraktijk, als gevolg van veranderingen in jurisprudentie en nieuwe wetgeving, aanpassingen behoeven.

1.2 Centrale vraag

Welke onderdelen van het bestaande verdachtenverhoor door de unit TGO behoeven aanpassingen naar aanleiding van de uitspraak van het EHRM inzake Salduz op 27 november 2008, de daarop volgende jurisprudentie en het op die jurisprudentie voortbouwende wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor?

1.3 Deelvragen

Om antwoord te kunnen geven op de centrale vraag zullen de volgende deelvragen worden beantwoord:

1. Hoe verloopt op dit moment de wijze van het politieke verdachtenverhoor bij de unit TGO?
2. Wat was het juridisch kader voor de inrichting van het politieke verdachtenverhoor voor april 2010?
3. Hoe is het juridisch kader voor de inrichting van het politieke verdachtenverhoor er na 1 april 2010 uit komen te zien?
4. In hoeverre voldoet de huidige praktijksituatie van het verhoor aan de toekomstige wettelijke regeling?

1.4 Doelstelling

Het doel is om op 27 mei 2013 een onderzoeksscriptie aan de afdelingsmanager van de unit TGO te overhandigen, waarin het bestaande verdachtenverhoor in de praktijk is getoetst aan de jurisprudentie van het EHRM inzake Salduz en het daarop voortbouwende wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor. Door dit rapport zal er kennis en advies overgedragen worden aan de verhoorders van de unit TGO, zodat zij het verhoor in kunnen richten in overeenstemming met de toekomstige juridische eisen.

1.5 Globale onderzoekopzet

Om de deelvragen en vervolgens de centrale vraag te kunnen beantwoorden, zal er zowel een onderzoek naar het recht als een onderzoek naar de praktijk plaatsvinden. De bronnen en methoden die hiervoor gebruikt zullen worden, worden per deelvraag uiteengezet:

1. Hoe verloopt op dit moment de wijze van het politieke verdachtenverhoor bij de unit TGO?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden vindt er een onderzoek naar de praktijk plaats. De onderzoekseenheid die hierin centraal staat is de juridische inrichting van het verdachtenverhoor. Er wordt door middel van een inhoudsanalyse gekeken aan welke eisen het verdachtenverhoor moet voldoen en welke technieken hierbij kunnen worden gebruikt. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van interne stukken van de politie en de Handleiding Verhoor. Dit is een standaardwerk voor iedere politieambtenaar die met het verhoor te maken heeft. Hierin staan alle regels die in het kader van het verdachtenverhoor geldig zijn.

⁸ Art. 338 lid 1 Wetboek van Strafvordering.

De analyse en beschrijving van deze documenten zijn nodig om te kijken of werkwijze overeenkomt met de handleiding, welke moet voldoen aan de nieuwe (wettelijke) eisen. Naast de inhoudsanalyse zal er, indien mogelijk, een observatie van het verdachtenverhoor plaatsvinden.

2. Wat was het juridisch kader van het verdachtenverhoor voor april 2010?

Dit is een onderzoek naar het recht en vindt plaats voor middel van een rechtsbronnen- en literatuuronderzoek. Om een antwoord te kunnen geven op deze vraag, zal er gekeken moeten worden naar de nationale en internationale wet- en regelgeving. Hiervoor zal het EVRM, met name artikel 6 EVRM goed bestudeerd worden evenals het WvSv. Naast wetsartikelen worden er ook boeken en documenten geraadpleegd die meer over deze artikelen kunnen vertellen. Met name het boek 'Het Nederlandse strafprocesrecht' van de heer G. Corstens zal bestudeerd worden evenals de arrestenbundel om de jurisprudentie van het EHRM uiteen te zetten. Het analyseren van de uitspraken inzake Salduz, Panovits en Brusco zijn belangrijk om de nieuwe uitleg van het recht op een eerlijk proces te kunnen begrijpen.

3. Hoe is het juridisch kader van het politieke verdachtenverhoor er na 1 april 2010 uit komen te zien?

Dit is een onderzoek naar recht en vindt tevens plaats door middel van een rechtsbronnen- en literatuuronderzoek. Om antwoord te kunnen geven op de vraag wat de gevolgen van de uitspraken van het EHRM op de Nederlandse wetgeving zijn, zal vooral de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor, de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangever, getuigen en verdachten en het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor bestudeerd worden. Hierin wordt de aanleiding van de wijzigingen beschreven en wat de gevolgen hiervan zijn in de praktijk. Bestudering hiervan is noodzakelijk om een totaalbeeld van de situatie te krijgen. Naast voornoemde documenten worden ook Kamerstukken geraadpleegd. Na een inhoudsanalyse van het wetsvoorstel kan uiteen worden gezet wat de toekomstige wettelijke regeling is in het kader van het verdachtenverhoor. Dit zal uiteen worden gezet na bestudering van de Memorie van Toelichting van het wetsvoorstel.

4. In hoeverre voldoet de huidige praktijksituatie van het verdachtenverhoor aan de toekomstige wettelijke regeling?

Dit is een onderzoek naar de praktijk. De eerder beschreven werkwijze van het verdachtenverhoor van de unit TGO zal nu getoetst worden aan de toekomstige wet- en regelgeving. Om een beter beeld te kunnen krijgen van de praktijksituaties zullen er interviews worden gehouden met verhoorders. Dit hoofdstuk vormt een aanloop naar de uiteindelijke conclusie, welke een antwoord geeft op de centrale vraag.

Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te waarborgen, is ervoor gekozen om op diverse manieren en uit verschillende bronnen informatie te verzamelen. Deze verschillen bronnen omvatten jurisprudentie, wetgeving, literatuur en kamerstukken. De jurisprudentie van de Hoge Raad wordt gezocht in de juridische databank op de internetsite van de overheid.⁹ De opdrachtgever heeft belang bij de uitkomst van het onderzoek. Met de informatie van de unit TGO te Oosterhout wordt zorgvuldig en vertrouwelijk omgegaan. Vertrouwelijke documenten die namens de opdrachtgever te raadplegen zijn, zullen niet worden verstrekt aan derden en worden waar nodig geanonimiseerd.

⁹ www.rechtspraak.nl > Uitspraken en registers > Uitspraken > Zoeken in uitspraken.

1.6 Omschrijving afstudeeradres

Dit onderzoek wordt gedaan vanuit de unit TGO van de politie Zeeland en West-Brabant. De unit TGO is ingericht door de politie en het OM voor de aanpak c.q. oplossing van complexe rechercheonderzoeken, die door de grote maatschappelijke impact en acute noodzaak tot inrichting van een omvangrijk team niet door de staande opsporingsafdeling binnen het korps kunnen worden afgehandeld.

Binnen deze afdeling worden alleen zaken behandeld die TGO-waardig zijn. Een TGO-waardig delict is een misdrijf met de typering opzettelijk levensdelict; een zeer ernstig zedendelict, gijzeling, ontvoering en andere misdrijven tegen de lichamelijke integriteit waarop een strafbedreiging van twaalf jaar gevangenisstraf of meer staat. Dit type delict behoort tot de categorie A-zaken. Het is tevens voor een TGO-waardig delict vereist dat er geen ondubbelzinnig daderschap kan worden vastgesteld. Dit houdt in dan op het moment dat de dader voor 100% zeker bekend is, vlak na de ontdekking van een strafbaar feit, die zaak niet behandeld zal worden door de unit TGO. Een dergelijke zaak zal dan door de districtsrecherche behandeld worden. Een TGO onderzoek is dermate groot dat er een behoorlijke consequentie qua personeel en middelen nodig is. Dit is ook de reden dat een onderzoek alleen wordt gestart indien de zaak aan bovenstaande kenmerken voldoet.¹⁰

Op het moment dat de TGO een onderzoek start, verloopt dit onderzoek altijd volgens vijf fasen: de voorbereiding, de hectische fase, de stabiele fase, de monitoring en de evaluatie. Gedurende de voorbereiding wordt de keuze gemaakt of het delict wel of niet TGO-waardig is en wordt de basis gelegd voor de opbouw van de structuur. De basis voor een TGO wordt gelegd met de benoeming van een teamleider en de zaaksofficier. De teamleider benoemt vervolgens de ambtelijk secretaris en stelt de Vaste Kern Leidinggevend (hierna: VKL) samen. Daarna benoemen de teamleider en de VKL de Vaste Kern Uitvoerenden (hierna: VKU) en de eerst noodzakelijke in- en externe medewerkers c.q. specialisten. Bij de start van een TGO moeten veel werkzaamheden in een korte tijd worden uitgevoerd, waardoor dit de hectische fase wordt genoemd. Kenmerkend hiervoor is de grote hoeveelheid gegevens die moeten worden verwerkt. Hiermee wordt een basis gelegd voor het onderzoeksdossier. Daarna wordt er een plan van aanpak geschreven en een plan voor het verhoor. In de stabiele fase wordt er meer planmatig gewerkt. Door de criminaliteitanalist worden hypothesen samengesteld en scenario's ontwikkeld. Deze verschillende hypothesen en scenario's worden ontwikkeld om tunnelvisie te voorkomen. De regionale stuurpleg monitort de voortgang van het onderzoek en beoordeelt de besluitvorming op consistentie. Het definitieve proces-verbaal wordt in nauw overleg met de zaaksofficier afgerond. Alle uitgevoerde en relevante opsporingshandelingen worden hierbij vermeld, zowel de belastende als de ontlastende handelingen. Tot slot wordt het proces-verbaal, met het oog op het instellen van strafvervolgning, overgedragen aan het OM en wordt deze in het procesdossier gevoegd.¹¹

1.7 Opbouw van de scriptie

Het rapport bestaat uit acht hoofdstukken. Het eerste hoofdstuk is een inleidend hoofdstuk waarin de onderzoeksformuleringen en onderzoeksopzet uiteengezet worden. In de daarop volgende hoofdstukken zal antwoord worden gegeven op de deelvragen. Het tweede hoofdstuk staat in het teken van het verdachtenverhoor zoals daar op dit moment door de unit TGO in de praktijk vorm aan wordt gegeven. De voorwaarden die intern voor dit verhoor zijn opgesteld worden besproken evenals de wijze waarop dit gebeurt (door middel van interviews). In het derde hoofdstuk zal het juridisch kader omtrent het verdachtenverhoor uiteengezet worden. Zowel de nationale als de internationale wet- en regelgeving komen aan bod die geldig waren in de situatie voor april 2010. In het vierde hoofdstuk worden

¹⁰ OM, politie en NFI, Uitwerking van de maatregelen uit het Rapport 'Versterking opsporing en vervolging', augustus 2006, p. 13.

¹¹ Raamwerk TGO BIN 000209 Versie 1.02 d.d. 14 juni 2006, p. 3 en 4.

belangrijke uitspraken van het Europese Hof besproken. De uitspraken inzake Salduz, Panovits en Brusco worden uiteengezet door middel van een weergave van de feiten en de beslissing van het EHRM. Hierdoor wordt het voor de lezer duidelijk hoe de algemene regel van de toelating van de raadsman tot het verdachtenverhoor tot stand is gekomen. In dit hoofdstuk zal tevens kort uiteengezet worden wat de Hoge Raad hieromtrent heeft beslist. Dat wil zeggen welk antwoord de Hoge Raad heeft gegeven op de vraag wat deze arresten voor betekenis hadden voor Nederland. In hoofdstuk vijf worden de gevolgen van Salduz en de daarop volgende uitspraken Panovits en Brusco besproken voor Nederland. De Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor, de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangever, getuigen en verdachten en het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor worden hierin behandeld. Bij het bespreken van het wetsvoorstel zal aandacht worden besteed aan het toekomstig juridisch kader van het verdachtenverhoor. In hoofdstuk zes wordt de huidige praktijksituatie van het verdachtenverhoor van de unit TGO (welke besproken is in hoofdstuk twee) getoetst aan de toekomstige wet- en regelgeving. Hoofdstuk zeven bevat de conclusies en aanbevelingen, waarin tevens een antwoord wordt gegeven op de centrale vraag. Er kan dan geconcludeerd worden of de huidige werkwijze zich verdraagt met de veranderde jurisprudentie en wetgeving en of dit op bepaalde onderdelen aanpassingen behoeft. In hoofdstuk acht volgt een korte evaluatie van het onderzoek. Na hoofdstuk acht wordt een overzicht van de geraadpleegde bronnen opgenomen middels een literatuurlijst.

1.8 Afkortingenlijst

EHRM	Europese Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de mens en de fundamentele vrijheden
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten
MvT	Memorie van Toelichting
OM	Openbaar Ministerie
PKN	Politie KennisNet
TGO	Team Grootschalige Opsporing
VKL	Vaste Kern Leidinggevenden
VKU	Vaste Kern Uitvoerenden
Wetsvoorstel	Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor
WvSv	Wetboek van Strafvordering

H2 Werkwijze verdachtenverhoor binnen de unit TGO

Het in kaart brengen van de huidige werkwijze van het verdachtenverhoor binnen de unit TGO is van belang om te kunnen concluderen of deze werkwijze aanpassingen behoeft naar aanleiding van het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor. De werkwijze van het verdachtenverhoor zal worden beschreven door middel van interne stukken die door de politie beschikbaar zijn gesteld en de Handleiding Verhoor. Dit laatste is een standaardwerk voor iedere politieambtenaar die met het verhoor is belast.

2.1 Voorbereiding van het verdachtenverhoor

Bij het verdachtenverhoor staat de waarheidsvinding centraal; het is niet uitsluitend gericht op het verkrijgen van een bekentenis. Het verhoren van de verdachte is cruciaal in het onderzoek naar strafbare feiten.¹² Het is voor de politie van belang dat het verhoor zodanig professioneel wordt uitgevoerd, dat van de verdachte zo veel mogelijk relevante maar ook betrouwbare informatie wordt verkregen. De informatie die de verdachte geeft moet getoetst worden aan de beschikbare tactische en technische aanwijzingen.¹³ Onder tactische aanwijzingen wordt alle informatie verstaan dat betrekking heeft op de gebeurtenis waar een bron van is. Dit zijn vooral details die over de verdachte bekend zijn. Onder technische aanwijzingen vallen de sporen of het sporenbeeld waarover door een deskundige is verklaard. Een voorbeeld hiervan is het DNA. Om een verdachtenverhoor goed voor te kunnen bereiden maakt de unit TGO gebruik van een bewijsmatrix en een verhoorplan.

2.1.1 Bewijsmatrix

De eerste stap bij het voorbereiden van het verdachtenverhoor bestaat uit het analyseren en waarderen van de beschikbare informatie. De verhoorders verzamelen de tactische en technische aanwijzingen die uit het onderzoek naar voren zijn gekomen en vermelden deze op een lijst. Om gedurende het opsporingsonderzoek inzichtelijk te maken welke tactische aanwijzingen ten opzichte van de verdachte al voldoende tot belastende en ontlastende bewijsbaarheid leiden, wordt een bewijsmatrix als juridisch analysemiddel gebruikt.¹⁴ Met andere woorden, er wordt door de verhoorders schematisch inzichtelijk gemaakt in hoeverre de verschillende bestanddelen en elementen van het ten laste gelegde feit bewezen zijn. Het overtreden wetsartikel wordt op deze manier helemaal nagelopen en aan ieder bestanddeel/element wordt een juridische betekenis gegeven. Aan deze juridische betekenis worden dan vervolgens de tactische aanwijzingen gekoppeld. De bewijsmatrix kan tevens als sturingsmiddel ingezet worden om te bepalen welke onderzoeksdoelen nog gehaald moeten worden en welke acties daartoe moeten worden ingezet. Hierbij valt te denken aan de inzet van een observatieteam, het starten van een buurtonderzoek, het starten van een forensisch sporenonderzoek, het verhoren van een verdachte, enz. Het uitgangspunt voor het gebruik hiervan is het rechterlijk beslismodel van art. 348 en 350 WvSv. De rechter is ter terechtzitting gebonden aan hetgeen de officier van justitie middels een dagvaarding ten laste heeft gelegd. Deze tenlastelegging wordt gemaakt op basis van het dossier dat door de politieambtenaren is aangeleverd.

De bewijsmatrix geeft dus inzicht in hoeverre de verschillende bestanddelen en elementen van het ten laste gelegde feit al bewezen kunnen worden geacht en het maakt duidelijk wat er nog ontbreekt. Als (door)rechercheren geen optie meer is zal het verhoor van de verdachte op die punten uitsluitel kunnen geven over zijn (vermeende) betrokkenheid bij het gepleegde strafbare feit. In dat geval wordt duidelijk wat de verhoorders tijdens het verdachtenverhoor te weten moeten zien komen. De bewijsmatrix houdt zich niet bezig met

¹² H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar, *Dubieuze zaken. De psychologie van strafrechtelijk bewijs*, Amsterdam: Olympus 2006, p. 139.

¹³ A. van Amelsfoort, I. Rispens & H. Grolman, *Handleiding Verhoor*, Amsterdam: Stapel & De Koning 2012 (5e druk), p. 265.

¹⁴ Politie, *Aanvullende informatie bewijsmatrix*, PKN 2012.

de vraag hoe een onderzoeksdoel behaald moet worden en ook niet met de vraag op welke wijze een verdachtenverhoor uitgevoerd moet worden. Er wordt uitsluitend bepaald wat de onderzoeksdoelen zijn. Onder deze onderzoeksdoelen bevinden zich ook de verhoordoelen, welke van belang zijn om invulling te kunnen geven aan het verhoor.

2.1.2 Verhoorplan

De manier van verhoren is (vooral) afhankelijk van de persoon van de verdachte, de hoeveelheid technische en tactische aanwijzingen, de beschikbare tijd en de deskundigheid van de verhoorders. In de praktijk blijkt dat het niet altijd mogelijk is om een verdachtenverhoor goed voor te bereiden. Dit is het geval wanneer de verhoorder onverwachts met de verdachte wordt geconfronteerd en het wenselijk is dat er direct een verklaring afgenomen wordt. In de meeste gevallen is het echter voor de verhoorders wel mogelijk om het verhoor goed voor te bereiden. Er wordt dan een verhoorplan opgesteld.

De verhoordoelen die uit de bewijsmatrix voortvloeien worden door de verhoorders in een verhoorplan opgenomen. Een verhoorplan wordt als hulpmiddel beschouwd om structuur in het verhoor te brengen. Hierin is opgenomen hoe de verhoorder een verklaring van de verdachte kan krijgen die overeenkomt met de tactische aanwijzingen. Daarnaast bevat het verhoorplan aanwijzingen over de wijze waarop een verdachte gehoord moet worden over de details van het strafbare feit (dus de bestanddelen en elementen, het motief, de gehanteerde werkwijze, daderwetenschap, enz.).¹⁵ Naast de gewone verhoordoelen worden hierin ook bijbehorende vragen geplaatst in een strategische volgorde. De tactische en technische aanwijzingen zijn hierbij de bouwstenen voor het verhoorplan. Ze zijn voor de verhoorders bruikbaar om druk op de verdachte uit te kunnen oefenen.¹⁶ De kennis over deze aanwijzingen is nodig zodat de verhoorders een goede keuze kunnen maken bij het bepalen van de aanpak van het verhoor. Daarnaast is het belangrijk dat er bij hen voldoende kennis omtrent de persoon van de verdachte bekend is. Hierdoor is het voor de verhoorder makkelijker om een goede werkrelatie met de verdachte op te bouwen en rekening te houden met zijn achtergrond.

2.2 Formaliteiten omtrent het verdachtenverhoor

Als het verhoor goed is voorbereid, wordt er een start gemaakt met het horen van de verdachte. De werkwijze van de politie is sinds de Aanwijzing rechtsbijstand politie verhoor, welke per 1 april 2010 van kracht is gegaan, voor een deel veranderd. Deze Aanwijzing zal in hoofdstuk 5 nader besproken worden.

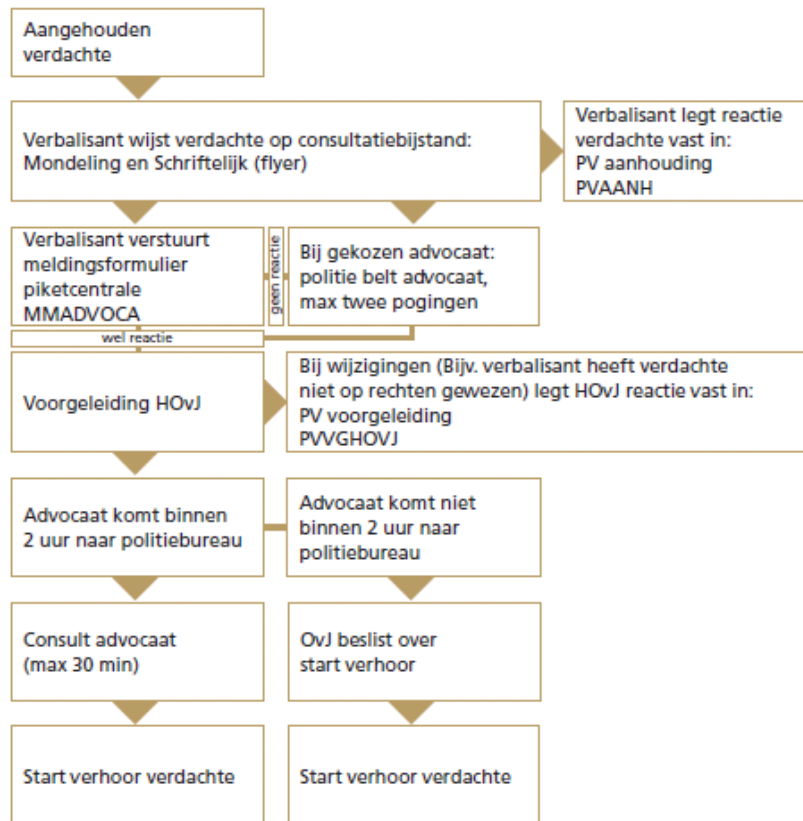
Op het moment dat een verdachte is aangehouden, wordt deze gebracht naar een politiebureau waar een verhoorstudio aanwezig is. Bij de unit TGO van de politie Zeeland- en West-Brabant is dit veelal het bureau in Breda, Middelburg of Tilburg. De verhoorder zorgt ervoor dat de verdachte op de hoogte wordt gebracht van zijn rol en positie tijdens het verhoor. De verdachte wordt vervolgens zowel mondeling als schriftelijk door de verbalisant op zijn rechten gewezen, waaronder het recht op consultatiebijstand. Dit recht is sinds april 2010 nieuw en houdt in dat de verdachte voorafgaand aan het verhoor maximaal dertig minuten vertrouwelijk met een raadsman kan overleggen. In de zaken die de unit TGO behandelt, is dit consultatierecht van verdachten verplicht. Indien de verdachte een eigen raadsman heeft wordt deze voor aanvang van het verhoor tot maximaal twee keer gebeld. Geeft de raadsman telefonisch geen gehoor of beschikt de verdachte niet over een eigen raadsman, dan wordt hem een raadsman toegewezen. De piketcentrale wordt ingelicht en deze regelt vervolgens een raadsman voor de verdachte. De raadsman heeft dan twee uur de tijd om op het politiebureau te verschijnen. Als de advocaat niet binnen twee uur op het

¹⁵ Politie, *Verhoorplan*, PKN 2012.

¹⁶ A. van Amelsfoort, I. Rispens & H. Grolman, *Handleiding Verhoor*, Amsterdam: Stapel & De Koning 2012 (5e druk), p. 298.

politiebureau verschijnt, beslist de Officier van Justitie of er met het verhoor gestart kan worden.

De toepassing van dit vernieuwde consultatierecht is voor politieambtenaren uitgewerkt in een (landelijk) stroomschema.¹⁷ Dit schema zorgt vanaf april 2010 voor een duidelijk overzicht van hoe er voorafgaand aan het verdachtenverhoor gehandeld dient te worden. Het deel dat van toepassing is op de werkwijze binnen de unit TGO is hieronder opgenomen:

Figuur 1
(Bron: PKN 2012)

Naast dit recht op consultatiebijstand, wordt door de verhoorder aan de verdachte meegedeeld dat het verhoor auditief en/of audiovisueel wordt opgenomen. Het auditief opnemen van verhoren houdt in dat het geluid tijdens het verhoor wordt opgenomen en het audiovisueel opnemen houdt in dat het verhoor, naast het opnemen van geluid, ook door middel van beeld wordt vastgelegd. Het auditief en audiovisueel opnemen van verhoren en de Aanwijzing die hieromtrent is opgesteld, wordt nader besproken in hoofdstuk 5. Op het moment dat er met het verhoor wordt gestart, wordt aan de verdachte de cautie gegeven. Dit houdt in dat de verdachte niet verplicht is tot het antwoorden van de vragen.

2.3 Uitvoering van het verdachtenverhoor

Als de verdachte op de hoogte is van zijn rechten, start de verhoorder met het persoonsgericht verhoor. De primaire doelen van het persoonsgericht verhoor zijn het aanvullen en toetsen van informatie over de persoon van de verdachte, het bevorderen van de werkrelatie tussen de verhoorder(s) en de verdachte en het vaststellen of de verdachte bereid is om een verklaring af te leggen.¹⁸ De tijdsduur van dit verhoor kan uiteenlopen van vijf minuten tot meerdere uren of soms zelfs enkele dagen. De tijdsduur is afhankelijk van de

¹⁷ Politie, *Stroomschema consultatiebijstand*, PKN 2012.

¹⁸ Politie, *Persoonsgericht verhoor*, PKN 2012.

doelen die in het verhoorplan zijn gesteld en met de voorgenomen aanpak van het zaaksgericht verhoor. Het zaaksgericht verhoor is een gevolg op het persoonsgericht verhoor. Dit verhoor wordt uitgevoerd aan de hand van het verhoorplan dat tijdens de voorbereiding van het verhoor is opgesteld. Tijdens dit verhoor staat de waarheidsvinding met betrekking tot het strafbare feit waarvan de verdachte wordt verdacht centraal. Het gaat erom of de verhoorder vast kan stellen of de verdachte het feit werkelijk heeft gepleegd, wat zijn aandeel daarin was en waarom hij het gedaan heeft.¹⁹ Om het zaaksgericht verhoor vorm te geven, wordt er een onderscheid gemaakt tussen verschillende verhoormethoden. De methoden die het vaakst voorkomen zijn de Directe stapelmethode, de Standaard verhoorstrategie (hierna: SVS) en de Vraag- en antwoordmethode.

2.3.1 Directe stapelmethode

De directe stapelmethode is de eenvoudigste zaaksgerichte verhoormethode waarbij de verdachte in één keer wordt geconfronteerd met nagenoeg alle tactische en technische aanwijzingen. De methode kan worden toegepast als er al voldoende bewijsmateriaal is en het verhoor enkel als formaliteit wordt toegepast, als er weinig tijd beschikbaar is om een verhoor voor te bereiden en uit te voeren en als er goede redenen zijn om te verwachten dat de verdachte snel bereid zal zijn om opening van zaken te geven.²⁰ Uit de beschikbare tactische en technische aanwijzingen worden de aanwijzingen geselecteerd die een relatie aangeven tussen de verdachte en het strafbare feit. De voorkeur gaat hierbij uit naar aanwijzingen die een directe relatie aangeven, zoals herkenning door een getuige, een bij de fouillering aangetroffen wapen, bezit van gestolen goederen, beelden van een bewakingscamera, enz.²¹ Bij de directe stapelmethode wordt de verdachte geconfronteerd met deze aanwijzingen, zodat hij geen uitvluchtmogelijkheden meer heeft.

De methode eindigt, vanzelfsprekend, op het moment dat de verdachte een verklaring geeft die overeenkomt met de tactische aanwijzingen. In dat geval moet de verhoorder precies weten hoe het delict tot stand is gekomen. De methode eindigt tevens als het niet het gewenste effect oplevert. In dat geval moet de verhoorder overgaan op de vraag- en antwoordmethode (welke in paragraaf 2.3.3 besproken zal worden).

2.3.2 Standaard verhoorstrategie

Het inzetten van de directe stapelmethode is geen optie in zaken waarin het voor het maatschappelijk belang en de waarheidsvinding belangrijk is om een verklaring van de verdachte te krijgen. In deze gevallen is de SVS een optie. Deze methode kan toegepast worden als er voldoende technische en tactische aanwijzingen beschikbaar zijn en als de verdachte 'normaal' drukgevoelig is. Dit wil zeggen indien de verdachte geen extreme of juist helemaal geen reacties vertoont wanneer dit normaliter wel bij een persoon verwacht kan worden. De methode kan tevens toegepast worden als de verdachte bereid is om over de zaak te praten.²² Tijdens deze verhoorstrategie begint de verhoorder met onderwerpen waarover de verdachte makkelijk zal praten. Er worden omsingelvragen gesteld om het geformuleerde doel te behalen. De druk op de verdachte wordt systematisch opgebouwd om zijn weerstand te verlagen en zijn verklaringsbereidheid te verhogen. Het gaat bij deze methode om druk die de verdachte zelf ervaart, omdat hij geconfronteerd wordt met feiten en tegenstrijdigheden.

De methode eindigt op het moment dat de verdachte een verklaring geeft die overeenkomt met de tactische aanwijzingen en de verhoorder precies weet hoe het delict tot stand is gekomen. Daarnaast eindigt de strategie als na herhaalde pogingen het minimaliseren van

¹⁹ Politie, *Zaaksgericht verhoor*, PKN 2012.

²⁰ Politie, *Directe stapelmethode*, PKN 2012.

²¹ A. van Amelsfoort, I. Rispsens & H. Grolman, *Handleiding Verhoor*, Amsterdam: Stapel & De Koning 2012 (5e druk), p. 346.

²² Politie, *Standaard verhoorstrategie*, PKN 2012.

de weerstand niet het gewenste effect heeft. In dat geval zal de verhoorder, net als bij het einde van de directe stapelmethode, overgaan op de vraag- en antwoordmethode.

2.3.3 Vraag- en antwoordmethode

De vraag- en antwoordmethode kan toegepast worden als de verdachte zwijgt of ineens niet meer wil praten. Bij deze methode worden allereerst de belangrijkste tactische en technische aanwijzingen geselecteerd en vastgelegd. Vervolgens worden er vragen geformuleerd die rechtstreeks verband houden met het doel dat is gesteld en wordt de verdachte geconfronteerd met deze aanwijzingen en vragen. Dit kunnen zowel omsingelvragen als gerichte vragen zijn. Tot slot worden de reacties van de verdachte per vraag vastgelegd en worden deze opgenomen in een proces-verbaal. Naast de mondelinge reacties worden ook zijn non-verbale reacties vastgelegd.

De verdachte moet zijn verklaring tevens ondertekenen. Hiermee wordt voorkomen dat de verdachte ter zitting kan zeggen: *"Als ik dat geweten had, had ik er wel wat over willen zeggen."* De consequenties van het verhoor en daarmee ook de consequenties van zijn verklaring zijn vaak voorafgaand aan het verhoor door zijn raadsman uitgelegd. Op het moment dat de verdachte leugenachtig is of onaannemelijk verklaart, kan dit van invloed zijn op het bewijs, de overtuiging, de strafmaat en/of een gevoerd verweer in zijn strafzaak.²³

De vraag- en antwoordmethode eindigt op het moment dat alle vragen aan de verdachte zijn gesteld en zijn reacties (zowel verbaal als non-verbaal) zijn vastgelegd.

2.4 Afsluiting van het verdachtenverhoor

Op het moment dat het horen van de verdachte afgelopen is, legt de verhoorder de verklaring van de verdachte in een proces-verbaal vast. Deze verklaring moet zoveel mogelijk in de eigen bewoordingen van de verdachte worden opgenomen. Iedere verdachte moet zijn verklaring ondertekenen, indien hij ermee akkoord gaat, nadat die door hem is gelezen of aan hem is voorgelezen.²⁴ De voorkeur gaat uit naar de omstandigheid dat de verdachte zijn verklaring zelf leest. Als de verdachte aangeeft dat hij het niet met de tekst eens is en hij deze gewijzigd wil zien, moet de verhoorder daar gehoor aan geven. Het kan ook zijn dat er een verschil van mening ontstaat over wat de verdachte tijdens het verhoor heeft verklaard en wat de verhoorder in het proces-verbaal heeft opgenomen. In dat geval past de verhoorder de verklaring aan naar hetgeen de verdachte aangeeft. De verhoorder maakt hiervan een melding in het proces-verbaal, zodat het inzichtelijk is wat er is aangepast.²⁵

Daarnaast neemt de verhoorder in het proces-verbaal op dat aan de verdachte is meegedeeld dat hij niet verplicht is tot antwoorden van de vragen. Uit het proces-verbaal van verhoor moet ook blijken waar het verhoor heeft plaatsgevonden, wie de verhoorders waren en wanneer het is aangevangen, onderbroken en beëindigd. Indien de verklaring van de verdachte niet eerlijk en volledig in het proces-verbaal opgenomen wordt, is de kans groot dat de verklaring door het OM niet ontvankelijk wordt verklaard. Het gevolg hiervan is dat de verklaring als bewijs wordt uitgesloten.

²³ A. van Amelsfoort, I. Rispens & H. Grolman, *Handleiding Verhoor*, Amsterdam: Stapel & De Koning 2012 (5e druk), p. 358.

²⁴ Art. 174 Wetboek van Strafvordering.

²⁵ A. van Amelsfoort, I. Rispens & H. Grolman, *Handleiding Verhoor*, Amsterdam: Stapel & De Koning 2012 (5e druk), p. 368.

2.5 Conclusie

Om een verdachtenverhoor goed voor te bereiden maakt de unit TGO gebruik van een bewijsmatrix en een verhoorplan. Een bewijsmatrix wordt als juridisch analysemiddel gebruikt om inzichtelijk te maken welke aanwijzingen tot voldoende belastende en ontlastende bewijsbaarheid leiden. Hierdoor is het voor de verhoorders duidelijk welke bestanddelen en elementen van het ten laste gelegde feit ontbreken. Als dit vast staat, worden er door de verhoorders verhoordoelen bepaald welke opgenomen worden in een verhoorplan. Een verhoorplan is een hulpmiddel om structuur in het verhoor te brengen. Voordat er met het verhoor begonnen wordt, wordt aan verdachten de mogelijkheid geboden om (maximaal) dertig minuten met een raadsman te overleggen. Dit is een aanpassing in de werkwijze van de politie sinds april 2010. Het verdachtenverhoor begint doorgaans met het controleren van de gegevens van de verdachte en het vaststellen of hij bereid is om een verklaring af te leggen (persoonsgericht verhoor). Vervolgens wordt het verhoor uitgevoerd aan de hand van het verhoorplan, waarbij de waarheidsvinding centraal staat (zaaksgericht verhoor). Om invulling te geven aan het zaaksgericht verhoor wordt er doorgaans gebruik gemaakt van verschillende verhoormethoden. De methoden die het meest gehanteerd worden zijn de directe stapelmethoden, de standaard verhoorstrategie en de vraag- en antwoordmethode. Ter afsluiting van het verhoor wordt de verklaring van de verdachte, welke schriftelijk is vastgelegd, door de verdachte nagelezen. Indien hij daar opmerkingen over heeft of indien hij van mening is dat zijn verklaring aangepast moet worden, wordt daar een melding van in het proces-verbaal gemaakt. In het proces-verbaal van verhoor wordt tevens vermeld waar het verhoor heeft plaatsgevonden, wie de verhoorders waren en of de cautie aan de verdachte is gegeven.

H3 Juridische achtergrond van het verdachtenverhoor

In deze scriptie staat het verdachtenverhoor centraal. Om te kunnen onderzoeken welke onderdelen van het huidige verhoor aangepast moeten aan de bepalingen uit het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor, is het van belang dat het juridische kader in algemene zin wordt besproken. Dit hoofdstuk betreft de nationale en internationale wet- en regelgeving, zoals deze geldig waren vóór 1 april 2010. Bespreking van deze bepalingen is noodzakelijk om een beter inzicht te krijgen in de rechten van de verdachte in het strafproces.

3.1 Nationale wet- en regelgeving

Het verdachtenverhoor is een belangrijke opsporingsmethode, omdat de verklaring van de verdachte een belangrijk bewijsmiddel is. Het verhoor is gericht op het verzamelen, rapporteren en objectief waarnemen van feitelijke informatie, omstandigheden en bewijsmateriaal. In het WvSv zijn een aantal bepalingen opgenomen die vormgeven aan de inrichting van het politieke verdachtenverhoor. De bepalingen die relevant zijn voor dit onderzoek, zijn het recht voor de verdachte op rechtsbijstand, het pressieverbod voor verhoorders en het zwijgrecht van de verdachte. Deze rechten en normen zullen in deze paragraaf behandeld worden en de letterlijke tekst van de wetsartikelen zijn als bijlage aan deze scriptie toegevoegd.

3.1.1 Recht op rechtsbijstand

Om een persoon aan het verdachtenverhoor te kunnen onderwerpen, dient hij als verdachte te worden aangemerkt zoals dit beschreven is in het WvSv. Als verdachte wordt gezien de persoon, waarbij, voordat de vervolging is aangevangen, uit feiten en omstandigheden een redelijk vermoeden van schuld bestaat van het plegen van een strafbaar feit. Daarnaast wordt als verdachte de persoon aangemerkt tegen wie de vervolging is gericht.²⁶ Van het begrip 'verdachtenverhoor' is geen algemene bepaling in de wet te vinden. De Hoge Raad heeft daarom in een uitspraak bepaald dat met het verdachtenverhoor gelijk wordt gesteld: *"Alle vragen aan een door een opsporingsambtenaar als verdachte aangemerkt persoon over zijn betrokkenheid bij een geconstateerd strafbaar feit."*²⁷

Een verdachte heeft het recht om zich tijdens het verhoor te laten bijstaan door een raadsman. Het WvSv bepaalt hieromtrent het volgende:

*"1. De verdachte is bevoegd zich, overeenkomstig de bepalingen van de Derde Titel van dit Boek, door een of meer gekozen of toegevoegde raadslieden te doen bijstaan.
2. Hem wordt daartoe, telkens wanneer hij dit verzoekt, zoveel mogelijk de gelegenheid verschaft om zich met zijn raadsman in verbinding te stellen."*²⁸

Aan de verdachte komt dus het recht toe om zelf een raadsman te kiezen, dit wordt de gekozen raadsman genoemd.²⁹ In dit geval komen de kosten van de rechtsbijstand voor de eigen rekening van de verdachte. Op het moment dat de verdachte niet in staat is om zelf een raadsman te bekostigen of indien hij nog geen raadsman heeft gekozen, dan kan hem vanuit de overheid een raadsman worden toegevoegd. Deze toevoeging vindt zijn grondslag in de Wet op de rechtsbijstand. Deze wet biedt kosteloze rechtsbijstand aan verdachten die van hun vrijheid zijn beroofd. Het is voor een behoorlijke rechtsbedeling van belang dat een verdachte, ongeacht zijn inkomenspositie, verzekerd is van rechtsbijstand en dat hij geïnformeerd is over de consequenties van zijn beslissingen.

²⁶ Art. 27 lid 1 en 2 Wetboek van Strafvordering.

²⁷ HR 2 oktober 1979, NJ 1980, 243.

²⁸ Art. 28 Wetboek van Strafvordering.

²⁹ Art. 38 lid 1 Wetboek van Strafvordering.

Voor genoemd artikel 28 WvSv, waarin het recht op rechtsbijstand voor de verdachte is opgenomen, bevat echter geen verplichting voor de overheid om voorzieningen te treffen die dit recht daadwerkelijk voor de verdachte mogelijk maken. In deze wettelijke regeling ontbreekt de garantie dat verdachten tijdens het politieverhoor kunnen genieten van rechtsbijstand.³⁰ In de praktijk kwam het erop neer dat alleen de verdachte die over een gekozen raadsman beschikte en die bovendien snel ter plaatse kon zijn, zich door een raadsman kon laten bijstaan. Een verdachte zonder gekozen raadsman had deze mogelijkheid niet.³¹ Het is voor een verdachte zonder raadsman niet altijd mogelijk om zelf een procespositie en proceshouding te bepalen. De wettelijke regeling in de situatie voor april 2010 hield in dat de piketraadsman pas opgeroepen werd, nadat de verdachte in verzekering was gesteld.³²

Een verdachte heeft wel recht op vrij verkeer met zijn raadsman.³³ Dit contact houdt in dat een raadsman vrij en vertrouwelijk met de verdachte kan overleggen en dat hij beschikt over de processtukken. Het (opsporings)onderzoek mag niet door dit vrije contact opgehouden worden en er kan toezicht zijn op het bezoek van de raadsman aan de verdachte. Dit laatste is alleen van toepassing indien dit voor de veiligheid wenselijk wordt geacht. Het vrije contact is echter wel beperkt; de raadsman mag geen misbruik maken van dit recht. Hij mag geen informatie aan de verdachte verstrekken waarvan de verdachte, in het belang van het onderzoek, nog niets mag weten. De raadsman mag het vrije verkeer ook niet misbruiken om de opsporing te belemmeren.

3.1.2 Pressieverbod

De inrichting van het verdachtenverhoor wordt wettelijk genormeerd door middel van het pressieverbod:

*"In alle gevallen waarin iemand als verdachte wordt gehoord, onthoudt de verhorende rechter of ambtenaar zich van alles wat de strekking heeft een verklaring te verkrijgen, waarvan niet gezegd kan worden dat zij in vrijheid is afgelegd. De verdachte is niet tot antwoorden verplicht."*³⁴

Dit lid zegt feitelijk hoe een verdachte verhoort dient te worden. Aan de verdachte komt een verklaringsvrijheid toe welke wordt gewaarborgd door het verbieden van het uitoefenen van druk. Het pressieverbod wordt gezien als instructienorm voor de verhorende rechter of ambtenaar; het houdt dus in dat de verhorende ambtenaar ervoor moet zorgen dat de verdachte zijn verklaring vrijwillig aflegt.³⁵ Het pressieverbod is een open norm; welke handelingen exact onder ongeoorloofde pressie worden verstaan is niet in de wet vastgelegd. In de Handleiding Verhoor is wel opgenomen wat onder ongeoorloofde druk wordt verstaan, namelijk elke vorm van fysieke mishandeling, geestelijke of lichamelijke uitputting, misbruik van gezag, het uiten van dreigementen, het doen van beloften en giften en ondermijning van vertrouwen in de raadsman. Daarnaast is het niet toegestaan om de verdachte te kleineren, uit te schelden en grovelijk te intimideren.³⁶ Het keert zich niet alleen tegen vormen van fysieke of morele dwang, maar ook tegen elke beïnvloeding, elk te lang voortzetten van het verhoor en alle vragen welke de strekking hebben antwoorden te doen geven die niet de vrije uitdrukking zijn van de gedachten van de verdachte. De enige

³⁰ HR 22 november 1983, NJ 1984, 805 en HR 13 mei 1997, NJ 1998, 152: De Hoge Raad heeft gesteld dat uit de artikelen 28 en 50 WvSv niet voortvloeit dat de raadsman het recht heeft om het politieverhoor bij te wonen.

³¹ Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor, memorie van toelichting, p. 15-16.

³² Art. 41 lid 1 Wetboek van Strafvordering.

³³ Art. 50 Wetboek van Strafvordering.

³⁴ Art. 29 lid 1 Wetboek van Strafvordering.

³⁵ G.J.M. Corstens, *het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2008, p. 284.

³⁶ A. van Amelsfoort, I. Rispens & H. Grolman, *Handleiding Verhoor*, Amsterdam: Stapel & De Koning 2012 (5e druk), p. 268.

duidelijke grens die, mede op grond van het EVRM, kan worden getrokken is het verbod op fysiek geweld. Door het uitoefenen van ongeoorloofde druk is de kans aanwezig dat de verdachte een onbetrouwbare verklaring of zelfs een valse bekentenis aflegt. De achtergrond van het pressieverbod ligt dus in het bevorderen van de betrouwbaarheid van de verklaring van de verdachte.

Geoorloofde druk is wel toegestaan. De grens tussen geoorloofde en ongeoorloofde druk is echter moeilijk te trekken. Hiervoor dient steeds een belangenafweging te worden gemaakt. Onder geoorloofde druk wordt verstaan dat een zwijgende verdachte gewezen mag worden op zijn zwakke positie, dat hij geconfronteerd mag worden met bewijsmateriaal en dat hij toegesproken mag worden door middel van stemverheffing. Het is tevens toegestaan om de verdachte te beloven dat hij bij een bekentenis naar huis mag gaan.³⁷

3.1.3 Zwijgrecht

Naast het pressieverbod geldt ook het recht voor de verdachte om te zwijgen.³⁸ Voorafgaand aan het verhoor dient aan de verdachte de cautie te worden gegeven. De cautie houdt in dat aan de verdachte kenbaar moet worden gemaakt dat hij niet verplicht is tot antwoorden van de vragen. Het doel hiervan is dat de verdachte bewust wordt van zijn zwijgrecht; hij hoeft niet mee te werken aan zijn eigen veroordeling. Het speelt een belangrijke rol in het strafrecht en het wordt ook wel het nemo tenetur-beginsel genoemd. Een verdachte heeft hierdoor een bepaalde vorm van autonomie; hij heeft de vrijheid om te verklaren wat hij zelf wil. Het is aan de verdachte om te bepalen welk standpunt hij inneemt om zichzelf te verdedigen. Het beroep op zwijgrecht mag in het Nederlandse strafproces niet als bewijs dienen. De Hoge Raad heeft bepaald dat de omstandigheid dat een verdachte weigert een verklaring af te leggen of weigert een bepaalde vraag te beantwoorden, niet tot het bewijs kan worden gerekend.³⁹ De mededeling van de cautie moet in het proces-verbaal terug te vinden zijn, omdat de controle hierop een gunstige bijdrage levert aan de eerlijkheid van het vooronderzoek. Hiermee wordt tevens voorkomen dat de verdachte in zijn belangen wordt geschaad wegens het ontbreken van de cautieplicht door de opsporingsambtenaren. Op het moment dat de verdachte een (bekennende) verklaring aflegt zonder dat hem de cautie is gegeven, kan deze verklaring niet als bewijs worden meegerekend.

3.2 Internationale wet- en regelgeving

Het verdachtenverhoor is een onderdeel van het recht op een eerlijk proces. Naast de nationale wet- en regelgeving gelden er ook regels die voortvloeien uit de internationale verdragen. De definitie van het begrip politieverhoor is niet in de verdragen terug te vinden. Het Europese Hof verduidelijkt deze definitie als volgt: *"elk gesprek tussen de aangehouden verdachte en de politie"*.⁴⁰ Het internationale recht op rechtsbijstand, de onschuldpresumptie van de verdachte en het verbod op foltering worden in deze paragraaf uitgewerkt.

3.2.1 Recht op rechtsbijstand

Het recht op een eerlijk proces vindt zijn wettelijke grondslag in artikel 6 EVRM. Deze verdragsbepaling bevat verschillende waarborgen die in acht genomen moeten worden binnen de nationale procedures, waaronder het verdedigingsrecht van de verdachte. Dit artikel is alleen van toepassing op het moment dat er sprake is van een beschuldiging, een zogenoemde '*criminal charge*'. Er kan gesproken worden van een criminal charge als een officieel bevoegde autoriteit aangeeft dat iemand verweten wordt van het plegen van een strafbaar feit. Lid 3 van artikel 6 EVRM geeft de rechten van de verdachte weer:

³⁷ HR 19 april 1988, NJ 1989, 15.

³⁸ Art. 29 lid 2 Wetboek van Strafvordering.

³⁹ HR 10 november 1998, NJ 1999, 193 en HR 1 juni 2004, NJ 2004, 336.

⁴⁰ EHRM 20 september 2012, 31720/02 (Titarenko/Oekraïne).

"Een ieder tegen wie een vervolging is ingesteld, heeft in het bijzonder de volgende rechten:
a. onverwijld, in een taal die hij verstaat en in bijzonderheden, op de hoogte te worden gesteld van de aard en de reden van de tegen hem ingebrachte beschuldiging;
b. te beschikken over de tijd en faciliteiten die nodig zijn voor de voorbereiding van zijn verdediging;
c. zichzelf te verdedigen of daarbij de bijstand te hebben van een raadsman naar eigen keuze of, indien hij niet over voldoende middelen beschikt om een raadsman te bekostigen, kosteloos door een toegevoegd advocaat te kunnen worden bijgestaan;
d. de getuigen à charge te ondervragen of te doen ondervragen en het oproepen en de ondervraging van getuigen à décharge te doen geschieden onder dezelfde voorwaarden als het geval is met de getuigen à charge;
*e. zich kosteloos te doen bijstaan door een tolk, indien hij de taal die ter terechtzitting wordt gebezigd niet verstaat of niet spreekt."*⁴¹

Het gegeven in lid 3 onder c bepaalt dat een ieder waartegen de vervolging is ingesteld, het recht heeft om zichzelf te verdedigen en daarbij bijstand te hebben van een raadsman. Het moment waarop het consultatierecht aan de verdachte toekomt is echter niet expliciet in het artikel omschreven.

Op het moment dat de verdachte geen gekozen raadsman heeft, heeft hij volgens het EVRM recht op kosteloze rechtsbijstand. Dit is alleen het geval indien hij over onvoldoende middelen beschikt en de toevoeging van de raadsman nodig is voor een goede rechtspleging. Het is geen absoluut recht voor de verdachte, omdat er voorwaarden aan verbonden zijn. Volgens vaste jurisprudentie van het Europese Hof omtrent de (kosteloze) toevoeging van een raadsman moet de vraag gesteld worden wanneer rechtsbijstand noodzakelijk is. Volgens het EHRM moet er gelet worden op de verschillende omstandigheden, zoals de ernst van het strafbare feit, de complexiteit van de zaak, de persoonlijkheid van de verdachte en de sociale omstandigheden van de verdachte.⁴² Hierdoor kan er ingeschat worden in hoeverre de verdachte, zonder bijstand van een raadsman, in staat is om zichzelf te verdedigen. Op basis van vaste jurisprudentie van het Europese Hof moet de rechtsbijstand voor de verdachte daadwerkelijk en effectief zijn.⁴³ In voornoemde jurisprudentie ligt besloten dat de verleende rechtsbijstand kwalitatief aan de maat moet zijn. De overheid kan dus niet volstaan met de enkele (formele) toevoeging van een raadsman. De effectiviteit van de rechtsbijstand is gelegen in de noodzaak dat de verdachte bewust is van de gevolgen die het al dan niet afleggen van een verklaring op het verdere verloop van de strafzaak kan hebben.

3.2.2 Onschuldpresumptie

Een ieder waartegen de vervolging is ingesteld, moet als onschuldig worden gezien totdat zijn schuld in rechte is vast komen te staan.⁴⁴ Dit wordt ook wel de onschuldpresumptie genoemd en komt overeen met de definitie van de verdachte in het WvSv. Er is enkel een redelijk vermoeden van schuld. Hierdoor mag er (nog) geen veroordeling plaatsvinden, moet de verdachte als een onschuldige worden behandeld en hoeft hij zijn onschuld zelf niet te bewijzen. Het recht voor de verdachte om als een onschuldige behandeld te worden heeft betrekking op het verdachtenverhoor, omdat deze plaatsvindt in de eerste fase van het opsporingsonderzoek. Op dat moment is de schuld van de verdachte nog niet bewezen.

⁴¹ Art. 6 lid 3 EVRM.

⁴² EHRM 6 juni 2000, appl. Nr. 36408/97 (Averill/Verenigd Koninkrijk).

⁴³ EHRM 24 november 1993, A. 275 (Imbriosca/Italië).

⁴⁴ Art. 6 lid 2 EVRM j° art. 14 lid 2 IVBPR.

3.2.3 Verbod op foltering

Het verbod op foltering is te vergelijken met het Nederlandse pressieverbod en is bedoeld om het verdachtenverhoor te normeren. In het EVRM is bepaald dat onmenselijke en/of vernederende behandelingen van verdachten niet toelaatbaar zijn.⁴⁵ Met folteren wordt het toebrengen van fysieke en/of mentale pijn bedoeld dat het doel heeft om bekentenissen en/of informatie te verkrijgen. Het verbod op foltering brengt met zich mee dat de verhoorders waakzaam moeten zijn voor een inbreuk hierop. Door schending van dit artikel wordt er een inbreuk gemaakt op een fundamenteel mensenrecht. Op het verbod tot folteren kan geen uitzondering worden gemaakt, het is een absoluut recht voor de verdachte.⁴⁶ Naast dit pressieverbod geldt er internationaal ook een zwijgrecht voor de verdachte; hij hoeft niet mee te werken aan zijn eigen veroordeling. Hij is dus niet tot antwoorden van de vragen verplicht.

3.3 Conclusie

Het verdachtenverhoor is een belangrijke opsporingsmethode. Een verdachte heeft, op grond van de nationale en internationale wetgeving, het recht om zich tijdens het verhoor te laten bijstaan door een raadsman. De verdachte kan een gekozen raadsman benaderen, of, indien hij niet over de benodigde middelen beschikt, een toegevoegde raadsman raadplegen. In zowel het WvSv als het EVRM ontbreekt echter de verplichting om voorzieningen te treffen die dit recht daadwerkelijk voor de verdachte mogelijk maakt. Hierdoor staat niet duidelijk vast vanaf welk moment de verdachte gebruik kan maken van de consultatiebijstand.

Aan de verdachte komen tijdens het verhoor bepaalde rechten toe, waardoor hij een eerlijk proces kan doorlopen. Op basis van het WvSv zijn deze rechten het pressieverbod voor verhoorders en het zwijgrecht van de verdachte. Een verdachte is niet verplicht om de vragen tijdens het verhoor te beantwoorden en hij hoeft niet mee te werken aan zijn eigen veroordeling. Indien hij wel een verklaring af wil leggen, moet dit op vrijwillige basis geschieden. Er mag geen ongeoorloofde druk op de verdachte worden uitgeoefend. Deze waarborgen zijn ook in het EVRM terug te vinden door middel van de onschuldpresumptie en het verbod op foltering. De onschuldpresumptie houdt in dat de verdachte onschuldig is totdat het tegendeel is bewezen en dat hij naar behoren behandeld moet worden. Het verbod op foltering is vergelijkbaar met het Nederlandse pressieverbod. Verdachten mogen niet onmenselijk of vernederend behandeld worden.

⁴⁵ Art. 3 EVRM.

⁴⁶ Art. 15 EVRM.

H4 Uitspraken van het EHRM in het kader van het verdachtenverhoor

In 2008 kwam het Europese Hof met belangrijke uitspraken betreffende het recht op rechtsbijstand voorafgaand aan het verdachtenverhoor. In 2010 heeft het EHRM geoordeeld dat dit recht van de verdachte ook tijdens het verhoor van toepassing is. Deze uitspraken hebben geleid tot een aantal veranderingen in de Nederlandse wet- en regelgeving. Om de achtergrond hiervan te verduidelijken wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan de uitspraken Salduz⁴⁷, Panovits⁴⁸ en Brusco.⁴⁹ Vervolgens wordt het oordeel van de Hoge Raad over deze uitspraken weergegeven. Bespreking van deze arresten en de conclusie die de Hoge Raad hieromtrent trekt, is noodzakelijk om de aanleiding van de veranderingen te begrijpen.

4.1 Salduz-arrest

Het Europese Hof heeft op 27 november 2008 een belangrijke uitspraak gedaan in de zaak Salduz tegen Turkije, over de consultatiebijstand van verdachten voorafgaand aan het politieke verhoor. De feiten en het oordeel van het Europese Hof zullen in deze paragraaf uiteengezet worden.

4.1.1 Casus

De minderjarige Salduz was door politieambtenaren van de antiterrorisme-eenheid van de Veiligheidsdienst in Izmir aangehouden op verdenking van deelname aan een illegale demonstratie ter ondersteuning van een illegale organisatie (de PKK). Daarnaast werd hij beschuldigd van het ophangen van een illegaal spandoek op een brug in Bomova op 26 april 2001. Op 30 mei van datzelfde jaar was Salduz ondervraagd door de antiterrorisme-eenheid buiten aanwezigheid van een raadsman. Blijkens een door Salduz ondertekend formulier waarop de rechten van aangehouden personen waren vermeld, was hij op de hoogte van de aanklachten tegen hem en zijn recht om te zwijgen. Salduz verklaarde dat hij aanwezig was bij de demonstratie en dat hij een spandoek had opgehangen. Bij de onderzoeksrechter trok Salduz vervolgens zijn verklaring in en gaf aan dat hij in de buurt van de demonstratie was, omdat hij zijn neef wilde bezoeken. Hij deelde tevens mee dat hij tijdens het verhoor was geslagen en beledigd, waardoor de verklaring onder dwang was afgelegd. Na de ondervraging had de onderzoeksrechter de vrijheidsbeneming van Salduz bevolen en hierna was aan Salduz pas toegang tot een raadsman geboden. Op 28 augustus 2001 was Salduz verschenen voor het Staatsveiligheidshof in Turkije en aldaar gehoord. Tijdens dit verhoor werd hij wel bijgestaan door een raadsman. Hij ontkende wederom enige betrokkenheid bij een strafbaar feit en ontkrachtte de verklaring die hij eerder had afgelegd.

De Turkse rechtbanken hechtten veel waarde aan de verklaring die Salduz bij de politie had afgelegd, zowel in eerste aanleg als in hoger beroep. Mede op basis van deze verklaringen legde de Turkse gerechten hem een gevangenisstraf op. Naast de verklaring van Salduz werden de verklaringen van medeverdachten en een deskundigenrapport als bewijsmiddel aangehaald. De medeverdachten hadden echter hun verklaringen ingetrokken en ook uit het deskundigenrapport kon niet met zekerheid worden vastgesteld of het handschrift op het spandoek overeenkwam met het handschrift van Salduz. Op 5 december 2001 werd Salduz toch veroordeeld tot vier jaar en zes maanden gevangenisstraf. De straf werd uiteindelijk verminderd tot twee jaar en zes maanden, omdat Salduz ten tijde van het plegen van het feit minderjarig was. Vervolgens diende Salduz een klacht in bij het EHRM wegens schending van het recht op een eerlijk proces.⁵⁰

⁴⁷ EHRM 27 november 2008, nr. 36391/02 (Salduz/Turkije).

⁴⁸ EHRM 11 december 2008, nr. 4268/04 (Panovits/Cyprus).

⁴⁹ EHRM 14 oktober 2010, nr. 1466/07 (Brusco/Frankrijk).

⁵⁰ Ministerie van Justitie 15 april 2009, *Standpunt over uitspraken EHRM inzake raadsman bij politieverhoor*, p. 12.

4.1.2 Oordeel van het Europese Hof

De Gewone Kamer van het Europese Hof had in deze zaak geoordeeld dat er geen sprake was van schending van het recht op een eerlijk proces. Volgens deze kamer was Salduz in de gelegenheid geweest om de verweren van de aanklager te weerspreken, waardoor zijn verdedigingsrechten niet waren geschonden. Omdat Salduz het hier niet mee eens was, stapte hij naar de Grote Kamer van het EHRM. De Grote Kamer van het Europese Hof wordt gezien als een intern hoger beroep.⁵¹ Een procespartij kan in uitzonderlijke gevallen binnen drie maanden na een arrest van de (kleine) Kamer verwijzing naar de Grote Kamer vragen.⁵² In deze casus oordeelde de Grote Kamer dat het ging om de interpretatie en toepassing van een bepaling uit het EVRM, waardoor dit een uitspraak van algemeen belang was geworden.

Doordat artikel 6 EVRM de verdachte beschermt tegen ongeoorloofde druk van overheidswege, beoordeelt het Europese Hof of er naar deze maatstaven gesproken kan worden van een eerlijk proces. Het EHRM is van mening dat een verdachte in de eerste fase van het opsporingsonderzoek in een kwetsbare positie zit en dat het daardoor van belang is dat hij in die tijd bijgestaan wordt door een raadsman. De formulering van het recht op rechtsbijstand, zoals geformuleerd in artikel 6 EVRM, geeft in beginsel recht op een fair hearing en niet op een fair vooronderzoek.⁵³ Een verdachte moet op dit recht gewezen worden voordat het verhoor plaatsvindt. Om na te gaan of dit recht door het artikel wordt gewaarborgd, dient de vraag gesteld te worden of de niet-naleving van de verdragseisen de eerlijkheid van de berechting aantast. Op het moment dat een dergelijke aantasting zich realiseert is er van een fair trial geen sprake meer. Dit levert een vormverzuim in het voorbereidend onderzoek op en kan leiden tot bewijsuitsluiting van de afgelegde verklaringen.⁵⁴ Op grond van deze overwegingen kwam het Europese Hof tot een strenger en nader uitgewerkt beoordelingskader van het recht op rechtsbijstand. De specifieke regel die het Europese Hof aanhaalde luidde als volgt:

*"Against this background, the Court finds that in order for the right to a fair trial to remain sufficiently "practical and effective" (...) Article 6 § 1 requires that, as a rule, access to a lawyer should be provided as from the first interrogation of a suspect by the police, unless it is demonstrated in the light of the particular circumstances of each case that there are compelling reasons to restrict this right. Even where compelling reasons may exceptionally justify denial of access to a lawyer, such restriction -whatever its justification- must not unduly prejudice the rights of the accused under Article 6 (...) The rights of the defence will in principle be irretrievably prejudiced when incriminating statements made during police interrogation without access to a lawyer are used for a conviction."*⁵⁵

Het EHRM stelde hiermee vast dat er geen overtuigende rechtvaardiging bestond om Salduz tijdens de periode waarin hij door de politie was verhoord, zijn recht op 'access to a lawyer, te ontfangen. Het Europese Hof woog in deze zaak mee dat Salduz minderjarig was tijdens zijn aanhouding en dat er in het Turkse recht geen voorziening was getroffen voor toegang tot een raadsman. De afwezigheid van de raadsman in deze zaak had de verdedigingsrechten van Salduz onherstelbaar beïnvloed. Hierdoor kwam het Europese Hof tot de conclusie dat de rechtsbijstand van een raadsman tijdens het verhoor een algemene nationale regel moest worden in alle lidstaten. Belastende verklaringen die door een verdachte worden afgelegd zonder bijstand van een raadsman, mogen niet voor het bewijs worden gebruikt.

⁵¹ G.J.M. Corstens, *het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2008, p. 812.

⁵² Art. 43 lid 1 EVRM.

⁵³ EHRM 27 november 2008, nr. 36391/02 (Salduz/Turkije), r.o. 54.

⁵⁴ EHRM 27 november 2008, appl. no. 36391/02 (Salduz/Turkije).

⁵⁵ EHRM 27 november 2008, nr. 36391/02 (Salduz/Turkije), r.o. 55.

4.2 Panovits-arrest

Op 11 december 2008, twee weken na de uitspraak van Salduz, had het EHRM opnieuw een uitspraak gedaan over de aanwezigheid van de raadsman voorafgaand aan het verhoor. In dit arrest komen de reikwijdte en de toepassing van het Salduz-arrest terug. De feiten en het oordeel van het Europese Hof zullen in deze paragraaf uiteengezet worden.

4.2.1 Casus

Op 19 april 2000 werden de 17-jarige Panovits en zijn vader in verband met een onderzoek naar roofmoord door de politie uitgenodigd om naar het politiebureau te komen. Aldaar lichtte de directeur van de politie, in het bijzijn van Panovits, zijn vader in over het delict, de ernst ervan en het bewijs dat de politie in handen had. Ook deelde de politie de vader mee dat zijn zoon als verdachte in het onderzoek werd aangemerkt. Vervolgens werd Panovits door de politie meegenomen voor verhoor en de politie adviseerde ondertussen de vader om juridische bijstand in de schakelen. Daarnaast bood de politie de vader aan het verhoor van zijn zoon bij te wonen, maar deze sloeg het aanbod af. Panovits is dus buiten de aanwezigheid van zijn vader, zonder voorafgaand overleg met een raadsman en zonder andere vorm van rechtsbijstand door de politie verhoord. Tijdens het politieverhoor legde hij een bekennende verklaring af. Ter terechtzitting bij het gerecht in eerste aanleg verklaarde Panovits dat hij de bekentenis onder druk had afgelegd. De politie zou hem door misleiding, psychologische druk, beloftes, bedreigingen en andere, op het aanjagen van angst gerichte tactieken, tot een bekentenis hebben bewogen. Hij voerde tevens aan dat hij onder invloed was van alcohol op het moment dat hij werd verhoord, waardoor hij niet in staat was om de in de verklaring omschreven feiten te herinneren. Voor wat betreft de afwezigheid van rechtsbijstand stelde het gerecht in eerste aanleg vast dat Panovits geen beroep had gedaan op een wettelijke bepaling waaruit het recht op rechtsbijstand bleek. Het gerecht was er tevens niet van overtuigd dat de politie de bekennende verklaring door gebruik van overmatige of oneigenlijke druk had verkregen. De verklaring werd zodoende als bewijs toegelaten. Tijdens het hoger beroep wees de rechter er bovendien op dat de vader van Panovits aangeraden was om rechtsbijstand in te roepen, maar dat hij aan dat advies geen gehoor had gegeven.⁵⁶ Bij het Europese Hof stelde Panovits onder meer dat hij in strijd met artikel 6 EVRM niet geïnformeerd was over zijn recht om een raadsman te consulteren voorafgaand en tijdens het verhoor. Hij voerde tevens aan dat hij niet in de gelegenheid was gesteld om rechtsbijstand in te schakelen.

4.2.2 Oordeel van het Europese Hof

In deze zaak werd de algemene regel van de rechtsbijstand tijdens het verhoor, zoals deze gewezen was in de zaak Salduz, door het EHRM toegepast. Het Hof acht in deze zaak *"the benefits of the assistance of a lawyer (...) at the initial stages of police interrogation"*⁵⁷ van groot belang. Het onthouden van rechtsbijstand gedurende het verhoor van de verdachte levert een schending van zijn rechten op, tenzij er dringende redenen zijn voor die onthouding. Het Europese Hof voerde aan dat aan Panovits zelf niet was aangeraden om juridische bijstand in te schakelen en dat dit pas aan zijn vader was medegedeeld toen het verhoor al was begonnen. Het Hof stelt strenge criteria vast waaraan voldaan moet worden om afstand van een recht onder artikel 6 te accepteren. De afstandsverklaring mag niet in strijd zijn met het algemeen belang, moet ondubbelzinnig worden vastgesteld en het moet voorzien zijn van de minimumwaarborgen.⁵⁸ Er moet tevens vastgesteld worden dat de betrokkene bewust was van de gevolgen van de afstand van dit recht.

Het Europese Hof kwam in deze zaak tot de conclusie dat de afstand van het recht op rechtsbijstand niet expliciet en ondubbelzinnig was gedaan. In de specifieke omstandigheden

⁵⁶ Ministerie van Justitie 15 april 2009, *Standpunt over uitspraken EHRM inzake raadsman bij politieverhoor*, p. 13.

⁵⁷ EHRM 11 december 2008, nr. 4268/04 (Panovits/Cyprus), r.o. 66.

⁵⁸ EHRM 11 december 2008, nr. 4268/04 (Panovits/Cyprus), r.o. 68.

van het geval, zoals de minderjarigheid van Panovits en het feit dat hij gehoord was buiten aanwezigheid van een raadsman of wettelijke vertegenwoordiger, was het recht op rechtsbijstand (en daarmee het recht op een eerlijk proces) geschonden. Het EHRM voerde aan dat het recht op bijstand van een raadsman in de praktijk effectief tot uiting moest komen en dat dit recht daadwerkelijk aan de verdachte moest worden meegedeeld. In dit laatste geval moet blijken dat de autoriteiten er alles aan hebben gedaan om de verdachte op de hoogte te brengen van de consequenties van zijn keuze.⁵⁹ Volgens het Europese Hof zijn de rechten van de verdediging niet onherstelbaar beschadigd als het verdachtenverhoor zonder rechtsbijstand heeft plaatsgevonden, maar treedt er onherstelbare schade op, op het moment dat de bij een dergelijk politieverhoor afgelegde verklaringen tegen de verdachte worden gebruikt.

4.3 Brusco-arrest

Uit de arresten Salduz en Panovits is duidelijk gebleken dat er het recht op rechtsbijstand voorafgaand aan het eerste politieke verhoor aan de verdachte toekomt. Het was echter niet duidelijk of er ook een recht op consultatiebijstand tijdens het verdachtenverhoor bestond. Op 14 oktober 2010 heeft het Europese Hof hier uitspraak over gedaan.

4.3.1 Casus

In deze zaak werd een man in een parkeergarage door twee gemaskerde mannen mishandeld. De man deed aangifte van de mishandeling, waarna twee mannen werden aangehouden. Een van de mannen deelde de politie mede dat zij een opdracht van Brusco hadden gehad om het feit te plegen. Hierdoor werd Brusco in hechtenis genomen en werd hij als getuige gehoord. Voorafgaand aan het verhoor moest hij de eed afleggen dat hij zijn verklaring naar waarheid zou vertellen. Tijdens het verhoor verklaarde hij dat hij die twee mannen had ingehuurd om de man van zijn minnares bang te maken, in de hoop dat de man van zijn vrouw zou scheiden. Na het verhoor kreeg Brusco pas toegang tot een advocaat. Vervolgens werd Brusco veroordeeld op basis van zijn eigen verklaring. Brusco diende een klacht in bij het Europese Hof, omdat naar zijn mening het nemo tenetur-beginsel en het zwijgrecht waren geschonden. De reden hiervoor was dat hij voor zijn verklaring een eed af moest leggen en dus verplicht was tot beantwoorden van de vragen. Hij kon zich dus geen enkel moment op zijn zwijgrecht beroepen.

4.3.2 Oordeel van het Europese Hof

Het Europese Hof benadrukte in dit arrest dat het zwijgrecht en het recht voor de verdachte om niet aan zijn eigen veroordeling mee te werken, fundamentele rechten van de verdachte zijn. Deze rechten waarborgen het recht op een eerlijk proces. Het afleggen van de eed en het ontstaan van meened op het moment dat Brusco zich op zijn zwijgrecht zou beroepen, ziet het EHRM als ongeoorloofde druk. Hierdoor was er in deze zaak sprake van schending van artikel 6 EVRM.

In deze zaak spreekt het Europese Hof zowel over rechtsbijstand voorafgaand aan het verhoor als over rechtsbijstand tijdens het verhoor: *"La Cour rappelle également que la personne placée en garde à vue a le droit d'être; assistée d'un avocat dès le début de cette mesure ainsi que pendant les interrogatoires, et ce a fortiori lorsqu'elle n'a pas été informée par les autorités de son droit de se taire."*⁶⁰ Vooral de zinsnede *"pendant les interrogatoires"* (tijdens het verhoor) doet vermoeden dat het Europese Hof wel degelijk een bijstand van de raadsman tijdens het verdachtenverhoor tracht te bewerkstelligen en dat enkel een consultatierecht voorafgaand aan het verhoor onvoldoende wordt geacht. Hierdoor is duidelijkheid gecreëerd omtrent het gegeven dat een (meerderjarige) verdachte recht heeft op bijstand zowel voorafgaand als tijdens het verhoor.

⁵⁹ EHRM 11 december 2008, nr. 4268/04 (Panovits/Cyprus), r.o. 64.

⁶⁰ EHRM 14 oktober 2010, nr. 1466/07 (Brusco/Frankrijk) r.o. 45.

4.4 De Hoge Raad

Het opstellen van een algemene regeling van de rechtsbijstand met betrekking tot het politieverhoor gaat de rechtsvormende taak van de Hoge Raad te buiten. Niettemin riep de rechtspraak van het EHRM vragen op die de strafrechter in voorkomende gevallen diende te beantwoorden.⁶¹ De vragen die deze arresten met zich meebrachten waren de vragen of hieraan een algemeen recht op bijstand tijdens het verhoor kon worden ontleend of dat er uit afgeleid moest worden dat een verdachte consultatierecht heeft. De Hoge Raad heeft op 30 juni 2009 uitleg geven aan deze arresten en deze vertaald naar de Nederlandse situatie.

Uit de rechtspraak van het Europese Hof (inzake Salduz en Panovits) leidt de Hoge Raad af dat een verdachte die door de politie is aangehouden, aan artikel 6 EVRM een aanspraak op rechtsbijstand kan ontleenen die inhoudt dat hem de mogelijkheid wordt geboden om voorafgaand aan het verhoor door de politie aangaande zijn betrokkenheid bij een strafbaar feit een raadsman te raadplegen.⁶² De Hoge Raad heeft tevens geoordeeld dat indien de verdachte niet in de gelegenheid is gesteld om met zijn raadsman te overleggen, dit in principe een vormverzuim oplevert als bedoeld in het WvSv.⁶³ Van een vormverzuim is sprake indien er fouten in het voorbereidend onderzoek van de verdachte zijn gemaakt die niet meer kunnen worden hersteld. Niet ieder vormverzuim is onherstelbaar. De rechtbank houdt met de beoordeling hiervan rekening met het belang dat het geschonden voorschrift dient, de ernst van het verzuim en het nadeel dat daardoor wordt veroorzaakt. De rechter zal in voorkomende gevallen bepalen welke gevolgen er aan een vormverzuim moesten worden gegeven. Het zal veelal leiden tot uitsluiting van het bewijs van de verklaringen van de verdachte die afgelegd zijn voordat hij een raadsman kon raadplegen. Het is ook mogelijk om de straf die opgelegd wordt te verminderen of het OM niet-ontvankelijk verklaren. De schending van het artikel 6 EVRM berust op het effect dat de tekortkomingen in het vooronderzoek op de eerlijkheid van de berechting heeft gehad.⁶⁴ Hierdoor kunnen eventuele gebreken aan het vooronderzoek moeilijk los worden gezien van het effect op de latere berechting.

De uitspraken van het Europese Hof dwingen er niet toe dat de raadsman tijdens het politieverhoor aanwezig moet zijn. Het is, volgens de Hoge Raad, echter niet ondenkbaar dat het recht op rechtsbijstand tijdens het verdachtenverhoor in de toekomst nader wordt geconcretiseerd. Bij een tal van landen binnen de Raad van Europa is dit recht al in de wet- en regelgeving opgenomen.⁶⁵ Enkele maanden na de uitspraken inzake Salduz en Panovits, heeft het Europese Hof in de zaak Brusco tegen Frankrijk geoordeeld dat het recht op rechtsbijstand ook tijdens het verdachtenverhoor voor meerderjarige verdachten geldt. De Hoge Raad heeft naar aanleiding van dit arrest geen uitspraak gedaan ter verduidelijking van het recht op bijstand van de (meerderjarige) verdachte. In een zaak op 29 november 2010 heeft het gerechtshof te Arnhem bepaald dat er in het Brusco-arrest sprake is van een nevenschikking van rechten; de raadsman was daarbij niet in de gelegenheid hetzij de verdachte in te lichten over zijn rechten, hetzij hem bij te staan tijdens zijn verhoren.⁶⁶ Hierdoor kan op dit moment een verhoorder niet verplicht worden om een raadsman tot het verhoor toe te laten. Om dit recht toch in Nederland te realiseren moet er het een en ander in het strafprocesrecht veranderd worden. De Nederlandse strafrechtspleging (waarin niet is voorzien in een recht van de verdachte op rechtsbijstand voor of tijdens het eerste verhoor) moet naar aanleiding van de rechtspraak van het EHRM aangepast worden. De gevolgen hiervan worden in het volgende hoofdstuk uiteengezet.

⁶¹ HR 30 juni 2009, *LJN* BH3079, r.o. 2.4.

⁶² HR 30 juni 2009, *LJN* BH3079, r.o. 2.5.

⁶³ Art. 359a Wetboek van Strafvordering.

⁶⁴ HR 30 juni 2009, *LJN* BH3079, conclusie onder 7.2.

⁶⁵ HR 30 juni 2009, *LJN* BH3079, conclusie onder 6.5.

⁶⁶ Gerechtshof Arnhem 29 november 2010, *LJN* BO5301.

4.5 Conclusie

In 2008 kwam het Europese Hof in de zaken Salduz en Panovits met belangrijke uitspraken omtrent de aanwezigheid van een raadsman voorafgaand aan het verdachtenverhoor. In beide zaken ging het om minderjarige verdachten die zonder voorafgaande consultatiebijstand door de politie werden verhoord. De bekennende verklaring die ze tijdens het eerste verhoor aflegden werd als belastend bewijs gebruikt, terwijl ze deze verklaring tijdens de procedure hadden ingetrokken. Uit deze arresten volgde echter niet duidelijk of er ook een recht op consultatiebijstand tijdens het verdachtenverhoor bestond. Het Europese Hof had hier in oktober 2010 een belangrijke uitspraak over gedaan. In de zaak Brusco tegen Frankrijk bepaalde het EHRM dat enkel een consultatierecht voorafgaand aan het verdachtenverhoor onvoldoende werd geacht. Ook tijdens het eerste politieverhoor moest de verdachte bijstand van een raadsman kunnen hebben.

De wijze waarop het recht op consultatiebijstand in het EVRM was beschreven gaf in beginsel recht op een fair hearing en niet op een fair vooronderzoek. Het Europese Hof is van mening dat de verdachte in de eerste fase van het opsporingsonderzoek in een kwetsbare positie zit en dat het daardoor van belang is dat hij in die tijd wordt bijgestaan door een raadsman. Om na te gaan of dit recht door artikel 6 EVRM wordt gewaarborgd, dient er gekeken te worden of de niet-naleving ervan de eerlijkheid van de berechting aantast. Indien een dergelijke aantasting zich realiseert is er geen sprake meer van een eerlijk proces. Het EHRM komt tot de conclusie dat de rechten van de verdediging niet onherstelbaar zijn geschaad als het verhoor zonder consultatiebijstand heeft plaatsgevonden, maar dat er onherstelbare schade optreedt op het moment dat de bij een dergelijk verhoor afgelegde verklaringen tegen de verdachte worden gebruikt. De rechtsbijstand van een raadsman tijdens het verdachtenverhoor moet volgens het Europese Hof een algemene regel worden in alle lidstaten.

Deze conclusie van het Europese Hof heeft grote gevolgen voor de Nederlandse strafrechtspleging en het roept daarnaast vragen op. Om duidelijkheid hieromtrent te creëren heeft de Hoge Raad op 30 juni 2009 geoordeeld dat aan verdachten de gelegenheid moet worden geboden om voorafgaand aan het verhoor een raadsman te raadplegen. Indien deze mogelijkheid niet aan de verdachte wordt geboden, levert dit een vormverzuim op, wat leidt tot uitsluiting van het bewijs van de verklaringen. Nu sinds het Brusco arrest duidelijk is geworden dat een verdachte ook tijdens het politieverhoor van zijn consultatierecht gebruik kan maken, moet de Nederlandse wet- en regelgeving aangepast worden.

H5 Gevolgen van de EHRM-uitspraken voor het Nederlandse strafprocesrecht

De in het vorige hoofdstuk behandelde arresten van het Europese Hof hebben in de Nederlandse strafrechtspleging het een en ander teweeggebracht. Naar aanleiding van deze uitspraken zijn de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor en de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangever, getuigen en verdachten in werking getreden. Om deze aanwijzingen in de wet- en regelgeving op te nemen is het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor opgesteld. Het beschrijven van deze gevolgen is relevant, omdat de veranderingen in regelgeving van invloed zijn op de praktische gang van zaken tijdens het verdachtenverhoor; er worden nieuwe eisen aan het verhoorproces gesteld. Bespreking van deze gevolgen is dus noodzakelijk voor het beantwoorden van de vraag of het huidige verdachtenverhoor van de unit TGO aangepast moet worden.

5.1 Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor

Door voornoemde arresten van het EHRM is er een nieuwe juridische werkelijkheid geschapen. De Nederlandse rechtspraktijk voldoet hierdoor niet meer aan de voorwaarden die door het Europese Hof en de Hoge Raad aan het recht op rechtsbijstand gesteld worden. Dit besef is door de minister van Justitie op 15 april 2009 verwoord in een brief aan de Tweede Kamer. In deze brief is aangekondigd 'dat de bestaande regeling in het Nederlandse Wetboek van Strafvordering moet worden aangevuld en dat een aanpassing van het bestaande beleid (...) in gang moet worden gezet'.⁶⁷ Deze aanwijzing beoogt voor een belangrijk deel in de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor te voorzien, in afwachting van de formele wetgeving. Een aanwijzing is een beleidsdocument die de taken en bevoegdheden van het Openbaar Ministerie beschrijft.⁶⁸ Een aanwijzing is dus een tijdelijke maatregel die aan een nieuwe wettelijke regeling voorafgaat. De minister van Justitie heeft in zijn brief van 15 december 2009 aan de Tweede Kamer de hoofdlijnen van voornoemde aanwijzing aangekondigd.⁶⁹ De tijdelijke regels die in de aanwijzing opgenomen zijn beogen de door de Hoge Raad geformuleerde nieuwe rechtspositie van de verdachten praktisch uitvoerbaar te maken, opdat het nieuw verkregen recht ook daadwerkelijk kan worden verwezenlijkt. Met ingang van 1 april 2010 is uiteindelijk de *Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor* in werking getreden.⁷⁰

In de Aanwijzing rechtsbijstand en politieverhoor worden in de eerste plaats regels gesteld voor de verwezenlijking van het recht van de verdachte om voorafgaand aan het verhoor een raadsman te raadplegen. Deze vorm van rechtsbijstand wordt in de Aanwijzing rechtsbijstand en politieverhoor 'consultatiebijstand' genoemd. De consultatiebijstand bestaat uit een gesprek van de verdachte met zijn raadsman dat plaatsvindt voor aanvang van het inhoudelijke verhoor, zodat de verdachte zijn procespositie kan bepalen. Met 'inhoudelijk verhoor' wordt het verhoor van een verdachte aangaande zijn betrokkenheid bij een strafbaar feit bedoeld. Daarnaast geeft de aanwijzing regels over de invulling van het recht op bijstand door een raadsman tijdens het politieke verhoor. De Hoge Raad heeft overwogen dat aan minderjarige verdachten het recht moet worden geboden dat zij tijdens het verhoor worden bijgestaan door een raadsman. Uit deze jurisprudentie vloeit niet voort dat meerderjarige verdachten dit recht op consultatiebijstand tijdens het verhoor hebben. De aanwijzing houdt geen regeling in voor de bijstand van een raadsman tijdens het verdachtenverhoor van meerderjarigen verdachten.

⁶⁷ Kamerstukken II 2008–2009, 31 700 VI, nr. 117.

⁶⁸ www.om.nl > Onderwerpen > Begrippenlijst > Aanwijzing.

⁶⁹ Kamerstukken II 2009–2010, 32 123 VI, nr. 77.

⁷⁰ Publicatie in Staatcourant 2010, nr. 4003 onder registratienummer 2010 A007.

5.1.1 Categorisering strafbare feiten

In de aanwijzing wordt aangegeven op welke wijze het recht op consultatiebijstand moet worden gecategoriseerd. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen drie soorten zaken: de A-, B- en C-zaken. Naarmate het feit waarop de verdenking betrekking heeft ernstiger is of de verdachte een meer kwetsbare persoonlijkheid heeft, dienen er zwaardere eisen gesteld te worden aan de wijze waarop er invulling wordt gegeven aan het recht op consultatiebijstand. Dit is noodzakelijk, omdat de verdachte op deze manier ingelicht wordt over het verdere verloop van de procedure. Gedurende de consultatiebijstand kan aan hem advies worden gegeven over zijn proceshouding. Het recht op consultatiebijstand geldt niet voor verdachten die jonger zijn dan twaalf jaar; jegens hen is geen strafvervolgning mogelijk.⁷¹

De categorie A-zaken zijn te kwalificeren als zeer ernstige of maatschappelijk gevoelige misdrijven, die een grote maatschappelijke impact hebben. Hieronder vallen alle misdrijven waarop een gevangenisstraf van twaalf jaar of meer staat dat kan worden getypeerd als een (mogelijk) opzettelijk levensdelict, zeer ernstig zedendelict, brandstichting met ernstige gevolgen, ontvoering, gijzeling en andere misdrijven tegen de lichamelijke integriteit. Daarnaast kunnen het zaken zijn waarin aan de aanhouding van de verdachte een projectmatig opsporingsonderzoek naar de georganiseerde criminaliteit vooraf is gegaan. Betreft de verdenking een categorie A-zaak, dan kan de verdachte niet op voorhand afstand doen van zijn consultatierecht. Afstand hiervan is slechts mogelijk indien de raadsman de verdachte voorafgaand aan het verhoor heeft ingelicht over de consequenties van de weigering. Daarnaast moet de afstand van dit recht vrijwillig en welbewust worden gedaan. Een raadsman hoeft zo'n afstandsverklaring niet mede te ondertekenen. Een verdachte kan bij de A-zaken later terugkomen op zijn besluit en dan alsnog van de consultatiebijstand gebruik maken. Onder categorie B-zaken vallen misdrijven waarbij voorlopige hechtenis is toegelaten, maar die niet onder categorie A-zaken vallen. Verder worden er geen voorwaarden aan de misdrijven uit de categorie B-zaken gesteld. Tot de categorie C-zaken behoren de lichte misdrijven. Hierbij gaat het om alle misdrijven waarbij er geen voorlopige hechtenis is toegestaan. Daarnaast vallen alle overtredingen onder deze categorie. Er kan bij de C-zaken volstaan worden met het leggen van telefonisch contact met de raadsman, indien de verdachte dit wenselijk acht. Verdachten kunnen bij verdenking van categorie B- en C-zaken op voorhand afstand doen van hun recht op consultatiebijstand. Dit onderzoek heeft betrekking op het verdachtenverhoor in de categorie A-zaken, omdat de unit TGO alleen deze zaken behandelt. De andere categorieën zullen daarom bij de behandeling van deze aanwijzing buiten beschouwing worden gelaten.

5.1.2 Consultatiebijstand voorafgaand aan het verhoor

In de aanwijzing is bepaald dat elke aangehouden verdachte door de politie gewezen moet worden op zijn recht om voor aanvang van het verhoor een raadsman te raadplegen. Zoals eerder vermeld, kan een verdachte in de categorie A-zaken geen afstand doen van dit recht. Ook wordt de verdachte geïnformeerd over het feit dat gebruikmaking van dit recht op consultatiebijstand geen kosten met zich meebrengt. De consultatiebijstand vindt altijd plaats op het politiebureau; er wordt maximaal twee uur op de komst van de raadsman gewacht. Indien de door de verdachte gekozen raadsman aangeeft niet binnen twee uur aanwezig te kunnen zijn, wordt er gekeken of er een andere raadsman beschikbaar is. Op het moment dat een verdachte niet over een eigen raadsman beschikt, zorgt de piketcentrale ervoor dat er een raadsman wordt opgeroepen om de verdachte bij te staan. De piketcentrales zijn volgens de aanwijzing dagelijks van 07:00 uur tot 20:00 uur te benaderen. In geval van levensdelicten, gijzelingen en ontvoeringen kan de piketcentrale ook tijdens de nachtelijke uren worden benaderd om een raadsman aan te wijzen. Nadat de raadsman op het politiebureau is aangekomen heeft de verdachte maximaal dertig minuten de tijd om vertrouwelijk met de raadsman te overleggen; hierna zal met het verdachtenverhoor worden gestart. Als binnen twee uur na de melding geen raadsman op het politiebureau is

⁷¹ Art. 486 Wetboek van Strafvordering.

verschijnen, neemt de politie contact op met de officier van justitie. De officier van justitie beslist dan vervolgens of met het verhoor kan worden aangevangen.

In de aanwijzing is geregeld dat indien een verdachte na zijn aanhouding, maar voorafgaand aan de voorgeleiding voor een hulpofficier, spontaan een zichzelf belastende verklaring begint af te leggen, de politie zich dient te onthouden van het stellen van verdere vragen. Als het stellen van deze vragen echter onvermijdelijk is (dit is het geval indien het een verklaring is omtrent een gijzeling, ontvoering of andere acute levensbedreigende situaties), dan zal de politie de verdachte eerst de cautie moeten geven en hem moeten wijzen op het recht op consultatiebijstand. De door de verdachte spontaan afgelegde verklaring moet uiteraard wel in het proces-verbaal opgenomen worden. Indien de verdachte tijdens het verhoor van de verdachte de verdenking rijst dat hij betrokken is geweest bij één of meer feiten die soortgelijk zijn aan het feit waarvoor hij is aangehouden, hoeft de verdachte volgens de aanwijzing niet opnieuw het recht op consultatiebijstand te worden gewezen. De verdachte heeft voorafgaand aan het eerste verhoor gebruik gemaakt van deze consultatiebijstand, dus mag er aangenomen worden dat hij ook ten aanzien van die feiten met zijn raadsman heeft kunnen overleggen.

5.2 Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren

In het belang van de waarheidsvinding is het wenselijk dat aangiften en/of verhoren auditief of audiovisueel worden opgenomen.⁷² Daarnaast is deze registratie van belang voor de verhoorpraktijk, waardoor een landelijke uniforme aanpak noodzakelijk wordt geacht. Om deze redenen is op 1 september 2010 de *Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangever, getuigen en verdachten* in werking getreden.⁷³ Met auditief registreren van verhoren wordt enkel het opnemen van het geluid tijdens het verhoor bedoeld. Met audiovisueel registreren wordt naast het opnemen van geluid, ook het vastleggen van beeld bedoeld.

De aanwijzing bevat regels voor het auditief respectievelijk audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten. Omdat deze scriptie alleen betrekking heeft op het verdachtenverhoor, zal in deze paragraaf met 'verhoor' het verdachtenverhoor worden bedoeld. In de eerste plaats zijn de auditieve en audiovisuele registratie hulpmiddelen ten behoeve van de toetsbaarheid van de verhoren in het strafproces. Een goede weergave van het verdachtenverhoor kan bijdragen aan een wezenlijke oordeelsvorming van de rechter over de verklaring van de verdachte en de totstandkoming daarvan. Door middel van de audiovisuele opnamen bestaat de mogelijkheid om non-verbale signalen waar te nemen en bijvoorbeeld de emoties van verdachten te registreren. Dit is van belang indien er sprake is van omstandigheden die gelegen zijn in de kwetsbaarheid van de verdachte. Daarnaast geeft het gebruik van opnameapparatuur de mogelijkheid voor (gedrags)deskundigen om aanwijzingen te geven tijdens of na het verhoor en biedt het ondersteuning bij de uitwerking van de verklaring in het proces-verbaal. Door middel van het opnemen van de verhoren is het achteraf (indien de correctheid van de inhoud van het proces-verbaal wordt betwist) te onderzoeken of de verklaringen in het proces-verbaal overeenkomen met hetgeen dat de verdachte daadwerkelijk heeft verklaard. Het is niet noodzakelijk dat de verdachte toestemming verleent voor het maken van deze opnamen. Het *fair trial* beginsel van artikel 6 EVRM brengt met zich mee dat een veroorder de verdachte alleen moet meedelen dat het verhoor in beeld/geluid wordt vastgelegd.⁷⁴

De aanwijzing geeft aan wanneer het verplicht is om verhoren audiovisueel dan wel auditief op te nemen en wanneer dit facultatief is. Dit is afhankelijk van de aard van de zaak en niet

⁷² *Kamerstukken II* 2008-2009, 31 700 VI, nr. 887.

⁷³ Publicatie in *Staatcourant* 2010, nr. 11885 onder registratienummer 2010 A018.

⁷⁴ A. van Amelsfoort, I. Rispens & H. Grolman, *Handleiding Verhoor*, Amsterdam: Stapel & De Koning 2012 (5e druk), p. 277.

van de opsporingsinstantie. Bij de B- en C-zaken is het niet verplicht om een verhoor op te nemen. De auditieve registratie van het verdachtenverhoor is verplicht indien er een slachtoffer overleden is en indien de strafbedreiging twaalf jaar of meer bedraagt. Wanneer de strafbedreiging minder dan twaalf jaar bedraagt, is de registratie alleen verplicht als er sprake is van evident zwaar lichamelijk letsel. Daarnaast is auditieve registratie van het verhoor verplicht als het gaat om een zedendelict met een strafbedreiging van acht jaar of meer of indien het gaat om seksueel misbruik in een afhankelijkheidsrelatie. De audiovisuele registratie is verplicht indien er sprake is van voornoemde omstandigheden en indien de verhoorder tijdens de uitvoering van het verhoor wordt ondersteund door een gedragsdeskundige. Geconcludeerd kan worden dat het auditief en audiovisueel registreren van verdachtenverhoren binnen de unit TGO altijd verplicht is.

In de aanwijzing is tevens opgenomen dat de auditieve en audiovisuele registraties van verhoren verwijderd worden zodra zij niet langer noodzakelijk zijn voor het doel van het onderzoek. Indien het opsporingsonderzoek heeft geleid tot een vervolging, wordt het bewaard tot het moment dat de uitspraak onherroepelijk is geworden. Voor de registratie van verhoren bestaat verder geen expliciete wetgeving. Wel is in het WvSv opgenomen dat er van elk geregistreerd verhoor een proces-verbaal opgemaakt moet worden in de vorm van een samenvatting.⁷⁵ De belangrijkste elementen moeten zo veel mogelijk in de eigen woorden van de verdachte weergegeven worden.

5.3 Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor

De Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor van het College van Procureurs-generaal heeft geleid tot veranderingen in de praktijk die onomkeerbaar zijn. De regelingen uit de aanwijzing zullen (met eventuele aanpassingen) van kracht blijven totdat een wettelijke regeling in werking is getreden.⁷⁶ De minister van Veiligheid en Justitie heeft daarom op 15 april 2011 een wetsvoorstel ingediend.⁷⁷ Omdat er in het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor grote veranderingen zijn opgenomen, zullen deze aanpassingen uitvoerig besproken worden.

5.3.1 Doel van het wetsvoorstel

Om het Nederlandse strafprocesrecht een kwaliteitsimpuls te geven, zullen de praktijk en de wetgeving in overeenstemming met de rechtspraak van het EHRM moeten worden gebracht. De strafrechtspraktijk, zoals beschreven in hoofdstuk 3, is zodanig geregeld dat verdachten wel recht hebben op rechtsbijstand van een raadsman, maar dat dit niet wettelijk verplicht is. Het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor strekt ertoe in het WvSv de benodigde aanpassingen op te nemen omtrent het verlenen van rechtsbijstand aan verdachten voorafgaand en tijdens het politieverhoor. Deze maatregelen moeten zorgen voor een evenwichtige regeling, waarin het belang van de waarheidsvinding en dat van de rechtsbescherming centraal staan. Hierdoor wordt de verdachte tijdens zijn verhoren minder het object van het onderzoek en kan hij meer als procespartij optreden. Tegelijkertijd dragen deze maatregelen bij aan de noodzakelijke verbetering van de kwaliteit van de waarheidsvinding.

⁷⁵ Art. 152 Wetboek van Strafvordering.

⁷⁶ Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor, MvT p. 6.

⁷⁷ Concept Wetsvoorstel rechtsbijstand en politieverhoor, *wijziging van het Wetboek van Strafvordering tot aanvulling van de regeling van het politieverhoor van de verdachte, diens aanhouding en voorgeleiding aan de officier van justitie, de invezekeringstelling en het recht op rechtsbijstand in het strafproces*, 15 april 2011.

5.3.2 Toekomstige wet- en regelgeving

In het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor is de verplichting opgenomen om alle aangehouden verdachten (van zowel overtreding als misdrijf) te informeren over hun recht op rechtsbijstand.⁷⁸ Dit is de voortzetting van de praktijk die door de invoering van de OM-aanwijzing sinds 1 april 2010 bestond. Het recht op consultatiebijstand in de vorm van een overleg voorafgaand aan het eerste verhoor, komt in beginsel toe aan alle aangehouden verdachten. Dit recht van de verdachte is expliciet in het wetsvoorstel opgenomen:

*"1. De aangehouden verdachte wordt de gelegenheid verschaft om voorafgaand aan het eerste verhoor gedurende een half uur een onderhoud te hebben met zijn raadsman.
2. De verdachte wordt, telkens wanneer hij dit verzoekt, zoveel mogelijk de gelegenheid verschaft om zich met zijn raadsman of raadslieden in verbinding te stellen.
3. De verdachte kan welbewust en vrijwillig afstand doen van het onderhoud dat hem op grond van het eerste lid toekomt, met dien verstande dat de aangehouden verdachte van een strafbaar feit waarop naar de wettelijke omschrijving gevangenisstraf is gesteld van zes jaar of meer slechts afstand kan doen van zijn recht op een onderhoud als bedoeld in het eerste lid, nadat hij door een raadsman over de consequenties daarvan is ingelicht. Van de afstand wordt in het proces-verbaal melding gemaakt."*⁷⁹

Dit artikel verschilt qua inhoud enorm van het oorspronkelijke artikel 28 WvSv, waarin het consultatierecht van de verdachte was opgenomen. Het eerste en derde lid van bovenstaand (nieuw) artikel vloeien direct voort uit de uitleg van het Europese Hof van het recht op rechtsbijstand in artikel 6 EVRM. De grondslag hiervan is ruim en verzekert dat er daadwerkelijk rechtsbijstand wordt verleend in de gevallen waarin de verdachte dit uitdrukkelijk wenst. Dit verzekert tevens, los van de wens van de verdachte, dat de verdachte recht op rechtsbijstand heeft wanneer er zoveel in het geding is dat het voor een behoorlijke rechtspleging van groot belang is.⁸⁰ Daarnaast bevat het wetsvoorstel nadere voorschriften met betrekking tot de weergave van het verhoor. De afgelegde verklaringen moeten worden weergegeven door middel van de vorm van vraag en antwoord en de verdachte krijgt de mogelijkheid toegekend om na afloop van het verhoor zelf een schriftelijke verklaring op te stellen en deze aan de processtukken toe te voegen.⁸¹ De positie van de verdachte in het vooronderzoek wordt door het wetsvoorstel versterkt en heeft tevens een kwaliteitsverbetering van het proces-verbaal tot gevolg. Dit werkt door in de latere fase van het vooronderzoek. De reden hiervoor is dat de verdachte nu voorafgaand aan het verhoor zijn procespositie met de raadsman heeft kunnen bepalen, hetgeen hem sterker maakt tijdens het verhoor. De bekentenis die de verdachte tijdens het verhoor aflegt is van groot belang voor het verloop van de verdere procedure.

De raadsman van de verdachte wordt op diens verzoek tot het bijwonen van het verhoor in zware misdrijfzaken toegelaten, tenzij het belang van het onderzoek dit verbiedt:

*"1. Op verzoek van de aangehouden verdachte kan de raadsman het verhoor wegens verdenking van een strafbaar feit waarop naar wettelijke omschrijving gevangenisstraf is gesteld van zes jaar of meer, bijwonen, tenzij het belang van het onderzoek dit verbiedt.
2. Van de omstandigheid dat toelating van de raadsman op grond van het belang van het onderzoek wordt geweigerd, wordt de officier van justitie in kennis gesteld.
3. Indien de raadsman van de verdachte niet wordt toegelaten, wordt het verhoor opgenomen op bij ministeriële regeling te bepalen wijze."*⁸²

⁷⁸ Art.28 lid 2 Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor.

⁷⁹ Art. 28a Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor.

⁸⁰ Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor, MvT p. 18.

⁸¹ Art. 29a lid 2 en 3 Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor.

⁸² Art. 28b Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor.

Door dit artikel wordt er een einde gemaakt aan de lange discussie over de toelating van de raadsman tot het verhoor. Hierin verschilt het wetsvoorstel van de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor, omdat de aanwezigheid van een raadsman tijdens het verdachtenverhoor van een meerderjarige volgens de aanwijzing niet mogelijk was. In zaken waarbij het gaat om een zwaarder strafbaar feit staat er voor een verdachte meer op het spel, omdat het om vrijheidsbeneming gaat. In het kader van het recht op een eerlijk proces is het voor de verdachte juist wenselijk dat hij in die fase van het onderzoek bijgestaan wordt door een raadsman. Volgens het wetsvoorstel moet een raadsman die tot het verhoor wordt toegelaten, zich wenden tot degene die het verhoor leidt, met verzoeken over het stellen van vragen aan de verdachte. Hij moet zich tevens wenden tot de verhoorder indien er sprake is van mogelijke overtreding van het pressieverbod en mededelingen over de fysieke of psychische staat waarin de verdachte verkeert.⁸³ Een raadsman kan geweigerd worden indien er vermoed wordt dat het vrije verkeer tussen de raadsman en de verdachte ertoe strekt dat de opsporing wordt belemmerd.⁸⁴ Op het moment dat de raadsman toegang tot het verhoor wordt geweigerd, wordt de officier van justitie in kennis gesteld en geldt er een verplichte beeld- of geluidsopname van het verhoor.⁸⁵ Dit is voor de raadsman wenselijk om achteraf de rechtmatigheid van het verhoor te kunnen controleren.

In het geval dat de verdachte wordt verdacht van een strafbaar feit waarvoor voorlopige hechtenis is toegelaten en hij niet in de gelegenheid is om zelf rechtsbijstand te verwerven, moet de politie de raad voor rechtsbijstand informeren.⁸⁶ Daar wordt vervolgens voor de aanwijzing van een raadsman gezorgd die verantwoordelijk is voor het verlenen van rechtsbijstand voorafgaand aan het verhoor, tijdens het verhoor en tijdens de inverzekeringstelling.⁸⁷ Met het aflopen van de termijn van de inverzekeringstelling vervalt de titel voor de vergoeding van rechtsbijstand. De raadsman die zijn cliënt tijdens de inverzekeringstelling heeft bijgestaan dient zich ervan te vergewissen dat deze ook wordt bijgestaan tijdens de behandeling van de vordering van de inbewaringstelling. Het is mogelijk dat de piketraadsman zijn werkzaamheden na afloop van de inverzekeringstelling beëindigt en dat deze worden voortgezet door een raadsman die de keuze heeft van de verdachte.⁸⁸

5.4 Conclusie

De uitspraken van het Europese Hof inzake Salduz, Panovits en Brusco hadden invloed op de Nederlandse strafrechtspleging. Door de uitleg in deze arresten van het recht op rechtsbijstand ingevolge artikel 6 EVRM, is er een nieuwe juridische werkelijkheid geschapen. De Nederlandse rechtspraak voldeed hierdoor niet meer aan de voorwaarden die door het EHRM aan consultatiebijstand werden gesteld. Om dit recht voor de verdachte te verwezenlijken, is op 1 april 2010 de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor in werking getreden, gevolgd door de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren. De aanwijzingen blijven van kracht, totdat de regels een wettelijke grondslag krijgen in het WvSv. Om de praktijk en de wetgeving in overeenstemming met de rechtspraak van het EHRM te brengen is het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor opgesteld.

In de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor zijn regels opgenomen omtrent het consultatierecht van de verdachte. De verdachte krijgt maximaal dertig minuten de tijd om vertrouwelijk met zijn raadsman te overleggen. Om dit recht te categoriseren is er een onderscheid gemaakt tussen A- B- en C-zaken. Bij verdenking van een misdrijf uit de categorie A-zaken kan een verdachte niet op voorhand afstand doen van zijn recht op

⁸³ Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor, MvT p. 36.

⁸⁴ Art. 47 lid 1 Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor.

⁸⁵ Art. 28b lid 2 en 3 Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor.

⁸⁶ Art. 28 lid 4 Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor.

⁸⁷ Art. 39 lid 2 Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor (bevat de verplichting voor de raad van rechtsbijstand om een raadsman aan te wijzen voor verdachten die op grond van artikel 28 lid 4 WvSv bij hem zijn aangemeld).

⁸⁸ Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor, MvT p. 19.

rechtsbijstand. Dit is pas mogelijk indien hij met een raadsman contact heeft gehad die hem in heeft kunnen lichten over de consequenties van de weigering. Verdachten kunnen bij verdenking van B- en C-zaken wel op voorhand afstand van dit recht doen.

De Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren is opgesteld in het belang van de waarheidsvinding. Bij de categorie A-zaken is de opname van het verdachtenverhoor verplicht. Door middel van deze opname is het achteraf mogelijk (indien het wordt betwist) om te onderzoeken of de verklaringen uit het proces-verbaal overeenkomen met hetgeen de verdachte daadwerkelijk heeft verklaard. Van elk geregistreerd verhoor moet een proces-verbaal worden opgemaakt en de tekst moet zoveel mogelijk in de eigen woorden van de verdachte worden weergegeven.

Het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor is opgesteld om aanpassingen in het WvSv op te nemen omtrent het verlenen van rechtsbijstand voorafgaand en tijdens het verhoor. Daarnaast is het opgesteld om de kwaliteit van de waarheidsvinding te verbeteren. Op het moment dat een verdachte niet zelf over een raadsman kan beschikken, zal hem een raadsman worden toegewezen. Het is voor een raadsman bij de categorie A-zaken ook mogelijk om tijdens het politieke verdachtenverhoor aanwezig te zijn, indien een verdachte dit verzoekt. De raadsman mag zich in dat geval alleen wenden tot degene die het verhoor leidt, als hij vragen wil stellen of in wil grijpen, omdat er (naar zijn mening) sprake is van een mogelijke overtreding van het pressieverbod.

H6 Toetsing van de huidige werkwijze van het verdachtenverhoor aan de toekomstige wet- en regelgeving

Nu de werkwijze van het verdachtenverhoor in hoofdstuk 2 besproken is en de toekomstige wet- en regelgeving in hoofdstuk 5 uiteen is gezet, kunnen deze met elkaar vergeleken worden. Dit is noodzakelijk om uiteindelijk een antwoord te kunnen geven op de vraag welke onderdelen van de werkwijze van het verdachtenverhoor binnen de unit TGO aanpassingen behoeven. In dit hoofdstuk wordt de praktijksituatie van het verhoor getoetst aan de (nieuwe) rechten van de verdachte omtrent zijn verhoor.

6.1 Inleiding

De werkwijze van de politie met betrekking tot het verdachtenverhoor is in hoofdstuk 2 beschreven aan de hand van interne stukken van de politie en de landelijk geldende Handleiding Verhoor. Om erachter te komen of deze werkwijze daadwerkelijk in de praktijk op die manier uitgevoerd wordt, is daar door middel van interviews aandacht aan besteed. Er zijn vragen gesteld aan personen die verschillende functies hebben met betrekking tot het verdachtenverhoor en die beide vanuit een andere invalshoek naar het verhoor kijken. Het afnemen van interviews binnen deze scriptie is beperkt tot het bevragen van twee personen. Voor deze personen is gekozen, omdat zij binnen de unit TGO de meeste invloed hebben op het verloop van het verdachtenverhoor. Er is een interview afgenomen met de Tactisch coördinator van de unit TGO en met de Verhoorcoach. De Tactisch coördinator is benaderd, omdat hij het overzicht heeft over de gehele afdeling TGO. Zijn goedkeuring moet zijn verleend alvorens er met het verhoor kan worden gestart. Daarnaast is de Verhoorcoach benaderd, omdat hij het verdachtenverhoor met de andere verhoorders voorbereidt. Het doel hiervan is de prestatie van de verhoorder en het verhoorresultaat te optimaliseren. Tijdens het verhoor kijkt hij vanuit de regiekamer mee en kan hij aanwijzingen geven aan de verhoorders. In het interview is aandacht besteed aan de (nieuwe) rechten van de verdachte, waaronder het recht op bijstand voorafgaand en tijdens het verhoor. Daarnaast is in het kort besproken of de verhoren conform de Aanwijzing auditief en/of audiovisueel worden geregistreerd. Dit zijn de grootste veranderingen in de werkwijze van de politie sinds de uitspraken van het Europese Hof, de daaropvolgende jurisprudentie en de op die jurisprudentie voortbouwende Aanwijzingen.

6.2 Consultatiebijstand voorafgaand aan het verdachtenverhoor

Zoals in hoofdstuk 5 al aangegeven is, hebben verdachten sinds april 2010 het recht om voorafgaand aan het verhoor een raadsman te raadplegen. Dit recht voor de verdachte is (nog) niet in het WvSv opgenomen, maar verhoorders zijn sinds de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor verplicht om dit recht te waarborgen. Zeker in de zaken die door de unit TGO behandeld worden (de categorie A-zaken), waarbij er veel voor de verdachte op het spel staat, is dit van groot belang. De verdachte moet op de hoogte zijn van het verloop van de strafrechtelijke procedure en van de consequenties van dat proces. Uit de beschrijving van de werkwijze met betrekking tot het verdachtenverhoor (hoofdstuk 2), volgt dat deze mogelijkheid in de praktijk inderdaad aan verdachten wordt geboden. Hieromtrent is een (landelijk) stroomschema opgesteld zodat het voor iedere politieambtenaar duidelijk is. Uit de afgenomen interviews blijkt dat dit recht binnen de politie als positief wordt ervaren. In het begin moesten de verhoorders wennen aan deze nieuwe regel, omdat verdachten door een raadsman geadviseerd worden om te zwijgen. Nu is het vanzelfsprekend en vinden de verhoorders het geen probleem.

Verhoorcoach: "Vaak zie je dat verdachten door de raadsman geadviseerd worden om hun mond te houden dus beroepen zij zich op hun zwijgrecht, maar er zijn maar weinig verdachten die daadwerkelijk hun mond kunnen houden."

Uit de interviews blijkt dat de realiteit conform de (toekomstige) wettelijke regeling is en dat dit recht wordt gerespecteerd. Ook blijkt in de praktijk dat de tijd van maximaal dertig minuten haalbaar is. Vaak heeft een verdachte slechts twintig minuten nodig om met zijn raadsman een procespositie te bepalen.

6.3 Rechtsbijstand tijdens het verdachtenverhoor

De verwezenlijking van het recht op rechtsbijstand tijdens het verdachtenverhoor is het gevolg van de uitspraken van het EHRM inzake Salduz en Panovits. Om dit recht in Nederland te waarborgen is, zoals in hoofdstuk 5 uitvoerig is besproken, de *Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor* opgesteld. Deze Aanwijzing verplicht echter alleen de aanwezigheid van een raadsman bij het verhoor in geval van minderjarige verdachten. Uit het Brusco-arrest van het Europese Hof, welke eind 2010 is gewezen, blijkt dat dit recht ook voor meerderjarige verdachten geldt. Om dit recht voor (meerderjarige) verdachten mogelijk te maken is hierover een regeling opgenomen in het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor. Dit wetsvoorstel is nog niet in werking getreden, dus zoals uit hoofdstuk 4 blijkt is de politie niet verplicht om de aanwezigheid van de raadsman voor verdachten te garanderen. In de interne stukken van de politie is daarom ook weinig geregeld over de aanwezigheid van de raadsman tijdens het verdachtenverhoor. Om hier toch een goed beeld van te krijgen is hier extra aandacht aan besteed tijdens het interview. Er is een onderscheid gemaakt tussen de algemene indruk van de aanwezigheid van de raadsman tijdens het verhoor en de invloed van deze aanwezigheid op het verhoor.

6.3.1 Algemene indruk van de aanwezigheid van de raadsman

Omdat er in de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor niets is geregeld over de verplichting van de aanwezigheid van een raadsman tijdens het verdachtenverhoor, is de politie niet verplicht om dit recht voor de verdachte mogelijk te maken. Uit het interview met de Verhoorcoach blijkt dat het parket in Breda heeft bepaald dat de politie Zeeland en West-Brabant niet standaard een raadsman tot het verhoor hoeft toe te laten.

Dit gegeven neemt niet weg dat er in bepaalde gevallen wel een raadsman tijdens het verhoor aanwezig is. Indien de aanwezigheid van een raadsman voor het verloop van het verhoor gewenst is, bijvoorbeeld wanneer de verdachte een persoonlijkheidsstoornis heeft of wanneer het om verdenking van een ernstig strafbaar feit gaat, wordt toestemming aan het OM gevraagd. Over het algemeen wordt de aanwezigheid van de raadsman door verhoorders niet als storend ervaren, mits er goede afspraken worden gemaakt. Voorafgaand aan het verhoor worden er (vaak in het bijzijn van de verdachte) afspraken met de raadsman gemaakt. Van hem wordt een passieve houding verwacht; hij mag het verhoor op geen enkele wijze verstoren. De raadsman mag geen vragen beantwoorden die aan de verdachte worden gesteld. Hij mag enkel een opmerking maken wanneer naar zijn mening het pressieverbod wordt overtreden. De raadsman wordt door de verhoorders (schuin) achter de verdachte gezet, zodat hij geen (in)direct contact met de verdachte kan maken. Indien de raadsman zich met het verhoor gaat bemoeien, wordt hem één waarschuwing gegeven en bij de tweede waarschuwing moet hij het verhoor verlaten.

Tactisch coördinator: "Dit heeft wel invloed op de sfeer van het verhoor, want de sfeer wordt wel verpest. Je ziet dan ook dat de verdachte daarna niks meer wil zeggen of dat er met het verhoor wordt gestopt."

Een verdachte mag tijdens het verhoor met zijn raadsman overleggen, maar hij moet hiervoor eerst toestemming aan de verhoorders vragen. Over het algemeen wordt de aanwezigheid van de raadsman door de verhoorders als niet storend ervaren. Zij zien de aanwezigheid van een raadsman als instrument om de geldigheid van het verhoor veilig te stellen.

6.3.2 Invloed van de raadsman op het verhoor

Zoals hierboven is aangegeven heeft de raadsman geen (in)directe invloed op het verhoor, omdat hij zich niet met het verhoor mag bemoeien. De raadsman moet zich houden aan de afspraken die de politie met hem hieromtrent heeft gemaakt. De mate waarin de aanwezigheid van de raadsman van invloed is op de wijze waarop het verhoor verloopt, hangt doorgaans af van de ervaringen van de verhoorder. Indien deze ervaringen positief zijn, zal hij geen probleem hebben met de aanwezigheid van een raadsman. Als een verhoorder daarentegen vervelende ervaringen heeft met een raadsman, kan hij tegen de aanwezigheid op zien. Dit zal veranderen als de raadsman standaard bij het verhoor aanwezig is, omdat de verhoorders dan aan zijn aanwezigheid gewend raken.

Verhoorcoach: "Als een verhoorder net begonnen is en hij is net klaar met zijn opleiding kan het zijn dat hij zenuwachtiger is tijdens het verhoor als er een raadsman aanwezig is. De advocaat kan intimiderend overkomen en de verhoorder is dan onder de indruk. Ik heb er zelf geen probleem mee. Als ik met het verhoor begin weet ik wat ik kan en ik doe gewoon mijn werk."

Of de verhoorders wel of geen probleem hebben met de aanwezigheid van een raadsman, zij ervaren allen dat de verklaringsbereidheid van verdachten door deze aanwezigheid is afgenomen. In de praktijk blijkt dan ook dat de verklaringsbereidheid van verdachten wordt beïnvloed door de aanwezigheid van een raadsman; een verdachte doet sneller een beroep op zijn zwijgrecht. Indien het voor de verdachte even teveel wordt of als hij het lastig vindt om te blijven zwijgen, draait hij zich snel om naar zijn raadsman die hem een bevestigend knikje geeft. Hierdoor voelt de verdachte zich sterker tijdens het verhoor en voelt hij zich gesteund door zijn raadsman. Uit de interviews blijkt dat de raadsman in de praktijk niet tijdens het hele verhoor aanwezig kan/wil zijn.

Verhoorcoach: "Vaak zie je dat een verdachtenverhoor over meerdere dagen wordt verspreid. Het kan voorkomen dat de raadsman dan drie dagen kwijt is om bij het verhoor aanwezig te zijn. Dit houdt een raadsman niet vol, daar heeft hij het veel te druk voor. Wij passen het verhoor daar ook op aan. Als een raadsman na één of meer verhoren besluit om niet meer te komen, merken wij dat de verdachte het ook niet volhoudt om te blijven zwijgen. Wij zien dat aankomen en beginnen dan met stellen van andere vragen."

Het gegeven dat de raadsman niet tijdens het hele verdachtenverhoor aanwezig is, heeft effect op de voorbereiding van het verhoor. Bij het opstellen van het verhoorplan wordt geen gebruik meer gemaakt van standaard vragen. Het is nu meer gericht op de persoon. De kunst hierbij is om vooral open vragen aan de verdachte te stellen. De methode die hierbij hoort wordt 'omsingelen' genoemd. De verhoorder stelt dan zoveel mogelijk vragen zodat alle uitvluchtmogelijkheden van de verdachte zijn afgedicht. De voorwaarde hierbij is dat de verhoorder zijn tactiek niet prijsgeeft en dat er vragen worden gesteld die ver van het uiteindelijke doel liggen. Hierdoor is het voor de verdachte niet duidelijk wat de bedoeling van de verhoorder is en is het voor hem lastig om te blijven zwijgen.

Verhoorcoach: "De verschillende verhoortechnieken die er zijn worden nu niet meer als middel gezien maar als doel. Een goede verhoorder moet kunnen schakelen tussen methoden en hij moet het verhoorplan los kunnen laten. In een plan kan je methoden vastleggen, maar als tijdens het verhoor blijkt dat het anders aangepakt moet worden dan moet je daar als verhoorder voor open staan."

Met de voorbereiding van het verloop van het verdachtenverhoor wordt niet zozeer rekening gehouden met het gegeven dat een raadsman bij het verhoor aanwezig mag zijn, maar wel met het feit dat de rechtmatigheid van het verhoor achteraf beter te controleren is. Het voorbereiden van het verhoor is nu meer maatwerk dan vroeger. Zoals uit de beschrijving

van de werkwijze van het verdachtenverhoor in hoofdstuk 2 naar voren is gekomen, wordt er allereerst een bewijsmatrix ingevuld, zodat het duidelijk is welke bestanddelen nog te vervullen zijn. Vervolgens wordt er gekeken welke thema's hieraan gekoppeld kunnen worden en worden deze opgenomen in een verhoorplan. De thema's met vragen (verhoorplan) vormen een leidraad voor het verhoor.

Tactisch coördinator: "Ieder verhoor is anders, dus de voorbereiding verschilt per zaak. Je hebt te maken met andere verdachten, andere omstandigheden en andere tactische en technische aanwijzingen."

In hoofdstuk 3 is uitgelegd dat de inrichting van het verdachtenverhoor genormeerd wordt door middel van het pressieverbod. De verhoorder mag geen ongelooftedruk op de verdachte uitoefenen. Tegenwoordig is het verdachtenverhoor zo aan regels gebonden dat dit wel invloed heeft op de wijze waarop er met druk om wordt gegaan.

Verhoorcoach: "Voordat deze regels er waren maakten we vooral van externe druk gebruik, dus als een verdachte niet wilde verklaren vroegen we hem bijvoorbeeld of hij zijn kinderen nog eens wilde zien. Nu maken we vooral van interne druk gebruik, dit is meer gericht op het bewijs en de feiten en omstandigheden."

Er wordt ook anders met druk omgegaan omdat het verhoor nu wordt geregistreerd. De rechter kan op deze manier beter oordelen of het pressieverbod wel of niet is overschreden. Door de interviews met de Tactisch coördinator en de Verhoorcoach is er een duidelijk beeld verkregen over de acceptatie van, de invoering van en de omgang met de aanwezigheid van een raadsman tijdens het verhoor.

6.4 Auditieve en audiovisuele registratie van het verdachtenverhoor

Zoals in hoofdstuk 5 behandeld is, is de unit TGO volgens de *Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangever, getuigen en verdachten* verplicht om het verhoor auditief op te nemen. Deze registratie is verplicht, omdat de unit TGO zaken behandelt waar een strafbedreiging van twaalf jaar of meer op staat. De audiovisuele registratie kan worden verplicht indien de verhoorder tijdens het verhoor wordt ondersteund door een gedragsdeskundige. In de praktijk blijkt dan ook dat het verhoor daadwerkelijk auditief en/of audiovisueel door de politie wordt geregistreerd. Hiervan wordt, zo volgt uit hoofdstuk 2, een melding gemaakt aan de verdachte voordat er met het verhoor wordt begonnen. De verdachte kan tegen deze registratie niets ondernemen (het is tevens in zijn voordeel), maar de verhoorder is wel verplicht om dit aan hem mee te delen.

Tactisch coördinator: "Het is nu verplicht dat de verhoren auditief en in zware zaken zelfs audiovisueel worden opgenomen, dus we doen geen gekke dingen. Hierdoor is het achteraf te controleren; door ons als we aspecten van het verhoor terug willen zien, maar ook door de rechter als tijdens de terechtzitting wordt gesteld dat de verdachte teveel onder druk is gezet. Hierdoor nemen we het zekere voor het onzekere."

Verhoorders ervaren deze regeling als positief. Als het verhoor wordt geregistreerd letten ze vaak wel op met wat zij zeggen; ze zijn voorzichtiger met het stellen van bepaalde vragen. Door de registratie is het verhoor terug te halen als dit gewenst is en de rechtmatigheid ervan is achteraf goed te controleren. Dit is nodig, omdat in de praktijk blijkt dat de wijze van verhoren (met name de toegepaste druk) regelmatig door de raadsman van de verdachte ter discussie wordt gesteld.

6.5 Conclusie

De huidige werkwijze omtrent het verdachtenverhoor is getoetst aan de (toekomstige) wettelijke regelingen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de rechten van de verdachte, welke in de Aanwijzing rechtsbijstand en politieverhoor zijn opgenomen, voldoende door de unit TGO gewaarborgd worden. In de praktijk blijkt dan ook dat aan verdachten altijd de mogelijkheid wordt geboden om voorafgaand aan het verhoor met een raadsman te overleggen. Op het moment dat het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor in werking treedt, is de politie verplicht om een raadsman tot het verhoor toe te laten indien een verdachte dit verzoekt. Voor meerderjarige verdachten is dit recht niet in de Aanwijzing opgenomen, waardoor de aanwezigheid van een raadsman tijdens het verhoor binnen de unit TGO niet vanzelfsprekend is. Uit de interviews blijkt dan ook dat een raadsman niet standaard bij het verhoor aanwezig is. Als er een raadsman bij het verhoor zit, heeft dit invloed op de verklaringsbereidheid van de verdachte. Een verdachte voelt zich gesteund en beroept zich sneller op zijn zwijgrecht. De unit TGO voldoet tevens aan de verplichting dat het verhoor auditief, en in bepaalde gevallen audiovisueel, geregistreerd moet worden.

H7 Conclusie en aanbevelingen

Dit hoofdstuk bevat een algemene conclusie en daarmee wordt een antwoord gegeven op de centrale vraag van deze scriptie. Daarnaast worden er aanbevelingen gedaan om de werkwijze omtrent het verdachtenverhoor af te stemmen op de toekomstige wettelijke regeling. De centrale vraag luidt als volgt: "Welke onderdelen van het bestaande verdachtenverhoor door de unit TGO behoeven aanpassingen naar aanleiding van de uitspraak van het EHRM inzake Salduz op 27 november 2008, de daarop volgende jurisprudentie en het op die jurisprudentie voortbouwende wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor?"

7.1 Conclusie

In deze paragraaf worden in het kort de hoofdpunten van de juridische veranderingen vanaf de Salduz uitspraak opgesomd. Vervolgens komt het bestaande verdachtenverhoor van de unit TGO aan bod en tot slot wordt er een eindconclusie gegeven.

7.1.1 Juridische achtergrond van het verdachtenverhoor

Het recht op bijstand voorafgaand en tijdens het verdachtenverhoor is al decennia lang een discussiepunt. De Nederlandse strafrechtspleging op het gebied van rechtsbijstand bij het verdachtenverhoor is sinds de uitspraak van het EHRM inzake Salduz in ontwikkeling. Naar aanleiding van het Salduz-arrest en de uitspraken van het Europese Hof die daarop volgden, heeft de Hoge Raad bepaald dat iedere aangehouden minderjarige verdachte voorafgaand en tijdens het politieverhoor recht op rechtsbijstand heeft. Het gevolg hiervan was dat op 1 april 2010 de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor in werking is getreden. In deze Aanwijzing is ook het recht voor meerderjarige verdachten opgenomen dat zij voorafgaand aan het politieke verhoor maximaal dertig minuten met hun raadsman kunnen overleggen. Deze consultatie is gewenst, omdat verdachten op deze manier op de hoogte worden gebracht van de procedure en van de gevolgen van een eventuele bekentenis. Hierdoor weet een verdachte waar hij aan toe is en gaat hij voorbereid het verhoor in. In 2010 is tevens bepaald dat het in het kader van de waarheidsvinding tijdens het politieke verdachtenverhoor wenselijk is dat verhoren auditief en/of audiovisueel worden opgenomen. Voor de registratie van het verhoor was een landelijke uniforme aanpak vereist, waardoor op 1 september 2010 de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangever, getuigen en verdachten in werking is getreden. Het recht op bijstand voorafgaand aan het politieke verhoor is in ontwikkeling. Dit heeft geleid tot nieuwe regelgeving, welke opgenomen is in twee aanwijzingen. De Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor betrof vooral de rechtspositie van minderjarige verdachten. Desondanks zijn beiden aanwijzingen van invloed geweest op de werkwijze van unit TGO van de politie Zeeland en West-Brabant.

Uit de arresten van het EHRM inzake Salduz en Panovits is duidelijk gebleken dat aan de verdachte het recht op consultatiebijstand voorafgaand aan het verhoor toekomt. Voor de meerderjarige verdachten was het echter niet duidelijk of er ook een recht op bijstand tijdens het verhoor bestond. Op 14 oktober 2010 heeft het EHRM in de zaak Brusco over deze kwestie uitspraak gedaan. Het Europese Hof heeft in dit arrest bepaald dat bijstand van een raadsman tijdens het verdachtenverhoor wel degelijk een recht voor de (meerderjarige) verdachte is en dat enkel een consultatierecht voorafgaand aan het verhoor onvoldoende wordt geacht. Om dit recht vervolgens in Nederland te realiseren moet het strafprocesrecht veranderd worden. De praktijk en de wetgeving moeten in overeenstemming met de rechtspraak van het EHRM gebracht worden. Om deze overeenstemming te bewerkstelligen heeft de minister van Veiligheid en Justitie op 15 april 2011 een wetsvoorstel ingediend. Het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor strekt ertoe om in het WvSv enkele aanpassingen op te nemen omtrent het verlenen van rechtsbijstand aan verdachten voorafgaand en tijdens het verhoor. Nadere ontwikkelingen, waaronder de zaak Brusco, hebben geleid tot een wetsvoorstel dat deze kwestie wil regelen.

7.1.2 Werkwijze verdachtenverhoor in de praktijk

De werkwijze van het verdachtenverhoor zoals die op dit moment door de unit TGO wordt uitgevoerd is in deze scriptie uitvoerig besproken. Om te kunnen concluderen of deze werkwijze in overeenstemming is met de toekomstige wet- en regelgeving, hebben er interviews plaatsgevonden. Over de werkwijze kan het volgende geconcludeerd worden:

Recht op bijstand voorafgaand aan het verhoor

Sinds de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor, welke in werking is getreden in april 2010, zijn de verhoorders verplicht om dit recht voor verdachten te waarborgen. In de praktijk blijkt dat deze mogelijkheid daadwerkelijk aan verdachten geboden wordt en uit de interviews blijkt dat de verhoorders hier geen problemen mee hebben. De toepassing van dit vernieuwde consultatierecht bij categorie A-zaken is uitgewerkt in een (landelijk geldend) stroomschema. Het is begrijpelijk dat de unit TGO zich strikt aan deze regeling houdt. De Hoge Raad heeft bepaald dat indien de verdachte niet in de gelegenheid is gesteld om met zijn raadsman te overleggen, dit een vormverzuim oplevert als bedoeld in het WvSv. Van een vormverzuim is sprake als er fouten in het voorbereidend onderzoek van de verdachte zijn gemaakt die niet meer kunnen worden hersteld. Niet ieder vormverzuim is onherstelbaar, de rechter houdt met de beoordeling hiervan rekening met het belang dat het geschonden voorschrift dient, de ernst van het verzuim en het nadeel dat daardoor wordt veroorzaakt. De gevolgen van vormverzuim kunnen vermindering van de straf zijn evenals uitsluiting van bewijs en niet-ontvankelijk verklaring van het OM. In geval van het achterwege laten van de rechtsbijstand voorafgaand aan het verhoor worden de verdedigingsrechten van de verdachte onherstelbaar geschaad; er kan dan niet meer gesproken worden van een eerlijk proces (in het kader van art. 6 EVRM). In dit geval zal de rechter de verklaring van de verdachte als bewijs uitsluiten. De kans is dan groot dat de verdachte wordt vrijgesproken, omdat er onvoldoende bewijs is om van bewezenverklaring van het ten laste gelegde feit te kunnen spreken. Met betrekking tot het recht van verdachten op bijstand voorafgaand aan het verhoor kan geconcludeerd worden dat verhoorders deze regeling strikt naleven.

Auditieve en audiovisuele registratie van het verhoor in TGO-zaken

De unit TGO is volgens de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangever, getuigen en verdachten verplicht om het verdachtenverhoor op te nemen. Deze registratie is verplicht omdat de unit TGO alleen zaken behandelt uit de categorie A-zaken. Deze zaken zijn te kwalificeren als zeer ernstige of maatschappelijk gevoelige misdrijven die een grote maatschappelijke impact hebben. Hieronder vallen alle misdrijven waarop een gevangenisstraf van twaalf jaar of is gesteld en welke getypeerd kunnen worden als (mogelijk) opzettelijke levensdelicten. De verdachtenverhoren van de unit TGO worden dus in alle gevallen auditief opgenomen. Audiovisuele registratie kan worden verplicht indien de verhoorder tijdens het verhoor wordt ondersteund door een gedragsdeskundige. Dit is het geval wanneer de verdachte lijdende is aan één of meerder persoonlijkheidsstoornissen. In de praktijk blijkt ook dat deze verhoren daadwerkelijk geregistreerd worden. Voor aanvang van het persoonsgericht verhoor wordt de verdachte op de hoogte gebracht van het feit dat het verhoor auditief en/of audiovisueel wordt opgenomen. De verhoorders binnen de unit TGO ervaren deze registratie als positief. Doordat het verhoor wordt opgenomen is de rechtmatigheid ervan achteraf beter te controleren. Dit achten zij wenselijk, omdat in de praktijk blijkt dat de wijze van verhoren, met name de toegepaste druk, regelmatig door de raadsman van de verdachte ter terechtzitting ter discussie wordt gesteld. Door de registratie kan het verhoor teruggekeken worden indien bepaalde elementen na het verhoor onduidelijk zijn. Met betrekking tot het auditief en audiovisueel registreren van verhoren kan geconcludeerd worden dat het merendeel van de registraties voldoen aan de gestelde eisen.

Recht op bijstand tijdens het verhoor

De politie is gebonden aan de regels die in voornoemde aanwijzingen zijn gesteld; zij moet haar werkwijze hier ook op aanpassen. De Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor verplicht de aanwezigheid van een raadsman bij het verhoor alleen als de verdachte minderjarig is. Door middel van het Brusco-arrest van het Europese Hof is gebleken dat dit recht ook voor meerderjarige verdachten geldt. Om dit recht voor deze categorie van verdachten mogelijk te maken is hierover een regeling opgenomen in het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor. Zoals uit hoofdstuk 4 blijkt heeft de Hoge Raad geen eenduidige uitspraak gedaan over dit recht van de verdachte. Anders dan de uitspraak inzake Salduz, vloeit er hierbij dus geen verplichting voor de verhoorders voort. Hierdoor is de politie op dit moment niet verplicht om dit recht voor verdachten te garanderen; het wetsvoorstel is nog niet in werking getreden. Uit de interviews is gebleken dat het parket in Breda heeft bepaald dat de politie van Zeeland en West-Brabant niet standaard een raadsman tot het verhoor hoeft toe te laten. Indien de aanwezigheid bij het verhoor gewenst is, bijvoorbeeld wanneer de verdachte een zware persoonlijkheidsstoornis heeft, kan de verhoorder ervoor kiezen wel een raadsman tot het verhoor toe te laten. Hij moet hiervoor toestemming aan het OM vragen.

Uit de interviews blijkt tevens dat bij gevallen waarin wel een raadsman tijdens het verhoor aanwezig is, de mate waarin zijn aanwezigheid van invloed is op het verhoor, afhankelijk is van de ervaringen van de verhoorder. Als een verhoorder net klaar is met zijn opleiding of het is voor hem één van de eerste keren dat er een raadsman bij het verhoor aanwezig is, kan hij zenuwachtig zijn. Een raadsman kan intimiderend overkomen waardoor de (niet ervaren) verhoorder onder de indruk is. Dit kan van invloed zijn op de kwaliteit van het verhoor. In de praktijk blijkt daarnaast dat de verklaringsbereidheid van verdachten door de aanwezigheid van een raadsman is afgenomen; een verdachte doet sneller een beroep op zijn zwijgrecht. De verhoorcoach geeft tijdens het interview aan dat het verdachtenverhoor soms over meerdere dagen verspreid is en dat de raadsman van de verdachte dan niet tijdens het hele verhoor -vanwege gebrek aan tijd- aanwezig is. De inrichting van het verhoor wordt daar vervolgens op aangepast. Volgens een verhoorder houdt een verdachte het niet vol om de hele tijd te blijven zwijgen. Met betrekking tot het recht op bijstand tijdens het verdachtenverhoor kan geconcludeerd worden dat de werkwijze van de politie niet in strijd is met de gestelde eisen (er gelden hierbij geen eisen vanuit de jurisprudentie). Volgens de aanwijzing is de unit TGO niet verplicht om een raadsman toe te laten dus kan het de verhoorder niet kwalijk worden genomen als hij dit niet doet. Het is echter wel verstandig om vaker een raadsman tot het verdachtenverhoor toe te laten, zodat de (onervaren) verhoorder met deze aanwezigheid leert om te gaan. Het recht van de verdachte is wel een eis/verplichting die er op grond van het wetsvoorstel aan gaat komen.

7.1.3 Eindconclusie

Op grond van het bovenstaande kan er een algehele conclusie worden getrokken die een antwoord geeft op de centrale vraag. De onderdelen van het bestaande verdachtenverhoor van de unit TGO behoeven naar aanleiding van de uitspraak van het EHRM inzake Salduz, de daarop volgende jurisprudentie en het op die jurisprudentie voortbouwende wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor grotendeels geen aanpassingen. Het recht om voorafgaand aan het verhoor een raadsman te consulteren wordt door de unit TGO aan verdachten geboden en het verhoor wordt zowel auditief als audiovisueel geregistreerd. Op dit moment wordt er echter in de meeste gevallen geen raadsman tot het verhoor toegelaten. Het kan voor de kwaliteit van het verhoor wenselijk zijn om dit wel te gaan doen. Als het wetsvoorstel Wet raadsman politieverhoor in werking treedt en de verdachte hier een beroep op doet, moet de unit TGO deze aanwezigheid kunnen garanderen.

7.2 Aanbevelingen

Zoals hierboven is geconcludeerd, is de uitvoeringspraktijk van het verdachtenverhoor in overeenstemming met de Salduz-jurisprudentie en de daaropvolgende aanwijzingen; wat dat betreft zijn er geen aanbevelingen nodig. De uitvoeringspraktijk is (vanzelfsprekend) nog niet ingericht op de juridische situatie die ontstaat na de inwerkingtreding van het wetsvoorstel. De aanbevelingen zullen zich dan ook op deze fase richten. Ze strekken ertoe om de onderdelen van het bestaande verdachtenverhoor in overeenstemming met de voorwaarden uit het wetsvoorstel te brengen.

1. Het kan voor de kwaliteit van het verhoor wenselijk zijn dat de unit TGO, vóór de inwerkingtreding van het wetsvoorstel, regelmatig een raadsman tot het verhoor toe laat. Hierdoor doen de verhoorders ervaring met deze aanwezigheid op waardoor zij zich tijdens het verhoor zekerder kunnen voelen. De verhoorkoppels kunnen dan zodanig worden samengesteld dat er een verhoorder zit die eerder met de aanwezigheid van een raadsman te maken heeft gehad en een verhoorder die dit niet heeft gehad. Op het moment dat het wetsvoorstel in werking treedt en de verdachte wil een raadsman tijdens zijn verhoor, heeft deze aanwezigheid naar verwachting een zeer beperkte invloed op het verloop van het verhoor;

2. Met de inrichting van het verdachtenverhoor moet meer rekening gehouden worden met de (eventuele) aanwezigheid van een raadsman. Uit de interviews blijkt dat, indien een verdachte een raadsman tijdens het verhoor heeft, deze raadsman wegens tijdgebrek niet het hele verhoor aanwezig is. De inrichting van het verhoor wordt hier door de unit TGO op aangepast, omdat een verdachte zonder raadsman het niet volhoudt om te blijven zwijgen. Het is denkbaar dat er in de toekomst advocaten beschikbaar worden gesteld die wel de tijd hebben om gedurende het hele verhoor aanwezig te zijn. Hier moet met de inrichting van het verhoor rekening mee gehouden worden. Mogelijk moeten er andere technieken en/of middelen aangewend worden om een verdachte in het bijzijn van zijn raadsman te laten verklaren. Het is voor de verhoorders toegestaan om druk op de verdachte uit te oefenen, maar een raadsman zal doorgaans snel aanvoeren dat deze druk ongeoorloofd is;

3. Het is denkbaar dat het verdachtenverhoor een andere plaats in het opsporingsonderzoek krijgt. In de praktijk blijkt dat de verdachte zich sterker voelt door de aanwezigheid van een raadsman en hierdoor vaker een beroep op doet op zijn zwijgrecht. Als een verdachte blijft zwijgen en het lukt de verhoorder niet om een verklaring te krijgen, zal het verdachtenverhoor een minder centrale rol krijgen. De rechercheurs binnen de unit TGO moeten dan langer doorrechercheren, omdat de verklaring van de verdachte als bewijsmiddel minder belangrijk kan worden. Het is ook denkbaar dat andere instanties de rol van de verhorende verbalisant over gaan nemen, bijvoorbeeld de rechter-commissaris.

Evaluatie

In dit hoofdstuk wordt het proces van het onderzoek besproken. Er wordt weergegeven wat er goed is gegaan tijdens het opstellen van de scriptie, wat er minder goed ging, of er wijzigingen hebben plaatsgevonden met betrekking tot de structuur, enz. Het doel hiervan is bespreken of het gewenste resultaat is behaald of dat er nog nader onderzoek verricht dient te worden.

Het onderzoeksplan dat voorafgaand aan het onderzoek is opgesteld, is in grote lijnen gevolgd. Het onderzoeksplan wordt als een leidraad gezien voor het schrijven van de scriptie, waarin de probleembeschrijving, vraagstelling, het doel en de onderzoeksmethoden uiteen zijn gezet. De informatie uit de scriptie is het resultaat van een juridisch literatuur- en praktijkonderzoek. Om onderzoek naar de praktijk te kunnen doen, zouden er volgens het onderzoeksplan observaties van verdachtenverhoren plaatsvinden. De unit TGO behandelt echter complexe c.q. moeilijke zaken, waardoor er in het korte tijdsbestek waarbinnen het onderzoek gevoerd moest worden geen verdachtenverhoren plaatsvonden. Hierdoor was het voor de onderzoeker niet mogelijk om observaties uit te voeren. Dit was een lichte teleurstelling voor de onderzoeker, maar het heeft geen (negatieve) invloed gehad op het praktijkonderzoek. Om de werkwijze van het verdachtenverhoor van de unit TGO vervolgens goed in kaart te kunnen brengen, is er gebruik gemaakt van interne documenten van de politie en de landelijk geldende Handleiding Verhoor. Om deze informatie te bevestigen, hebben er interviews plaatsgevonden met de tactisch coördinator van de afdeling en de verhoorcoach. Voor hen is gekozen, omdat zij de meeste ervaringen hebben omtrent de raadsman bij het verdachten verhoor. Het houden van meerdere interviews zou, vanwege de geringe ervaring van overige verhoorders met de aanwezigheid van een raadsman, weinig nuttige en/of waardevolle informatie opleveren. Dit zou dan ook geen efficiënte besteding van de onderzoekstijd zijn geweest.

Terugkijkend op het onderzoek kan geconcludeerd worden dat het onderzoek naar de werkwijze van het verdachtenverhoor binnen de unit TGO goed is verlopen. Er kan gesteld worden dat deze werkwijze van de unit TGO in grote lijnen overeenkomt met de nieuwe (wettelijke) eisen die voortvloeien uit het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor. De werkwijze is op dit moment conform de regels van de Aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor en de Aanwijzing auditief en audiovisueel registreren van verhoren van aangever, getuigen en verdachten. De enige (toekomstige) regeling waar zij op dit moment niet aan voldoen, is het mogelijk maken van het recht van de verdachte om tijdens zijn verhoor gebruik te maken van bijstand van een raadsman. Deze regel vloeit voort uit het wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor. Omdat dit wetsvoorstel nog niet in werking is getreden, kan de unit TGO geen verwijt worden gemaakt. Het is echter wel een aanbeveling om vaker een raadsman toe te laten, zodat de verhoorders ervaring opdoen met zijn aanwezigheid.

Al met al kan geconcludeerd worden dat er een positief antwoord is gegeven op de centrale vraag van deze scriptie. Het onderzoek heeft geresulteerd in een scriptie die kennis en advies overdraagt aan de unit TGO van de politie Zeeland en West-Brabant.

Bronnenlijst

Documenten

MvT conceptwetsvoorstel Wet rechtsbijstand en politieverhoor

MvT conceptwetsvoorstel rechtsbijstand en politieverhoor, *wijziging van het Wetboek van Strafvordering tot aanvulling van de regeling van het politieverhoor van de verdachte, diens aanhouding en voorgeleiding aan de officier van justitie, de in verzekeringstelling en het recht op rechtsbijstand in het strafproces.*

Ministerie van Justitie 2009

Ministerie van Justitie 15 april 2009, *Standpunt over uitspraken EHRM inzake raadsman bij politieverhoor.*

Versterking opsporing en vervolging 2006

OM, politie en NFI, Uitwerking van de maatregelen uit het Rapport 'Versterking opsporing en vervolging', augustus 2006.

Raamwerk TGO 2006

Raamwerk TGO BIN 000209 Versie 1.02 d.d. 14 juni 2006.

Internet

www.om.nl
www.politie.nl
www.rechtspraak.nl

Interne stukken

Politie, *Aanvullende informatie bewijsmatrix*, PKN 2012.
Politie, *Persoonsgericht verhoor*, PKN 2012.
Politie, *Stroomschema consultatiebijstand*, PKN 2012.
Politie, *Verhoorplan*, PKN 2012.
Politie, *Zaaksgericht verhoor*, PKN 2012.

Jurisprudentie

EHRM 24 november 1993, A. 275 (Imbriosca/Italië).
EHRM 6 juni 2000, appl. Nr. 36408/97 (Averill/Verenigd Koninkrijk).
EHRM, 27 november 2008, 36391/02 (Salduz/Turkije).
EHRM, 11 december 2008, 4268/04 (Panovits/Cyprus).
EHRM 14 oktober 2010, nr. 1466/07 (Brusco/Frankrijk).
EHRM 20 september 2012, 31720/02 (Titarenko/Oekraïne).

Gerechtshof Arnhem 29 november 2010, *LJN* BO5301.

HR 2 oktober 1979, *NJ* 1980, 243.
HR 22 november 1983, *NJ* 1984, 805.
HR 19 april 1988, *NJ* 1989, 15.
HR 13 mei 1997, *NJ* 1998, 152.
HR 10 november 1998, *NJ* 1999, 193.
HR 1 juni 2004, *NJ* 2004, 336.
HR 30 juni 2009, *LJN* BH3079.

Literatuur

Amelsfoort, Rispens & Grolman 2012

A. van Amelsfoort, I. Rispens & H. Grolman, *Handleiding Verhoor*, Amsterdam: Stapel & De Koning 2012 (5e druk).

Corstens 2008

G.J.M. Corstens, *het Nederlands strafprocesrecht*, Deventer: Kluwer 2008.

Crombag, van Koppen & Wagenaar

H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar, *Dubieuze zaken. De psychologie van strafrechtelijk bewijs*, Amsterdam: Olympus 2006.

Van Schaaijk 2011

G.A.F.M. Van Schaaijk, *Praktijkgericht juridisch onderzoek*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2011

Parlementaire stukken

Kamerstukken II 2008–2009, 31 700 VI, nr. 117.

Kamerstukken II 2009–2010, 32 123 VI, nr. 77.

Kamerstukken II 2008-2009, 31 700 VI, nr. 887.

Publicatie in Staatcourant 2010, nr. 4003 onder registratienummer 2010 A007.

Publicatie in Staatcourant 2010, nr. 11885 onder registratienummer 2010 A018.

Verdragen

Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden
Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten

Wet- en regelgeving

Nederlandse Grondwet

Wetboek van Strafvordering

Wetsvoorstel Wet raadsman en politieverhoor